

Perspectief

Digitaal Oecumenisch Theologisch Tijdschrift
DOTT, Nummer 14, december 2011

Inhoudsopgave

2 Redactioneel

3 *Welk jaargetijde is het in de oecumene? Prof. dr. Marius van Leeuwen*

9 *Een rijke oogst, stimulans voor de praktische oecumene? Drs. Rob van Uden*

Teksten van het symposium b.g.v. de presentatie van het boek van mgr. Joris Vercammen, de spirituele zoektocht van die andere katholieken op 14 oktober 2011

17 *Een katholiek symposium, prof. dr. Peter-Ben Smit*

21 *Een antwoord op de geloofwaardigheids crisis van instituten en instellingen, drs. Gerard Schuil*

25 *Oud-katholieken. Nieuwe katholiciteit? Prof. dr. Marcel Sarot*

31 *Oud- en Nieuw-Katholiek, mgr. dr. Joris Vercammen*

Kerstbijdrage

38 *Kerst in de Syrische traditie van het Oosten, drs. Leo van Leijssen*

47 *Personalia*

Redactioneel

In deze laatste week voor kerst 2011 bieden we u een nieuw nummer aan van het oecumenische theologisch tijdschrift *Perspectief*. Met dit nummer sluiten we een jaar af waarin we veel aandacht hebben gewijd aan het boek 'Een rijke oogst' van kardinaal Walter Kasper. In aansluiting op de teksten van het symposium in juni 2011 openen we opnieuw met twee artikelen over dit boek. Het zijn lezingen die gehouden zijn op de studiedag in aansluiting op de jaarvergadering van de Katholieke Vereniging voor Oecumene op 4 november in Utrecht. De remonstrantse theoloog Prof. dr. Marius van Leeuwen, tevens vice voorzitter van de Raad van Kerken in Nederland, maakt vanuit zijn perspectief de balans op van dit boek. Enerzijds stemt het hem blij en hoopvol anderzijds legt hij de vraag in het midden of de Katholieke Kerk op de weg naar volledige *communio* niet te veel zaken tot het terrein van het noodzakelijke rekent waarover consensus bereikt dient te worden. Rob van Uden, diaken van het bisdom Breda en bestuurslid van de Katholieke Vereniging voor Oecumene, slaat in zijn bijdrage een brug naar de praktische oecumene. Het boek van Kasper blijkt een medicijn te zijn tegen de zich opdringende frustraties op het gebied van de oecumenische samenwerking. In zijn bijdrage ontwikkelt hij een strategie en methode om vruchtbaar aan de slag te gaan!

In samenwerking met prof. dr. Peter-Ben Smit en met toestemming van de auteurs publiceren we in dit nummer tevens de bijdragen van het symposium dat op 14 oktober jl. over het nieuwe boek 'Oud- en nieuw-katholiek' van de oud-katholieke aartsbisschop dr. Joris Vercammen werd gehouden. Het was een boeiend symposium waarop een open en kritische gedachtewisseling plaatsvond waarin het o.a. ging over de geloofwaardigheid van kerken en ideële instellingen (Schuil) en over missie en katholiciteit (Sarot).

De laatste bijdrage is gewijd aan het kerstfeest. Leo van Leijssen sprak deze meditatie over de viering van het kerstfeest volgens de Syrische traditie uit voor Radio Maria. Wij sluiten ons aan bij deze meditatie en wensen alle lezers van *Perspectief* een Zalig Kerstfeest en een Gelukkig en Voorspoedig Nieuwjaar!

Eric Roovers
Geert van Dartel

Welk jaargetijde is het in de oecumene?

kanttekeningen bij Walter Kasper's 'Een rijke oogst. De vruchten van de oecumenische dialoog'

door Marius van Leeuwen

In *Een rijke oogst*¹ zijn de uitkomsten van vier van de dialogen, waarin de Rooms-katholieke Kerk zich in de laatste veertig jaar begaf, geïnventariseerd. Het betreft de gesprekken met de lutherse, gereformeerde en anglicaanse kerkfamilies, waarvan het bestaan teruggaat op 16de-eeuwse conflicten binnen de Kerk, en de methodistische, in de 18de eeuw begonnen als beweging vanuit de anglicaanse kerk. Die dialogen kwamen eind jaren '60, begin jaren '70 van de vorige eeuw op gang, ingevolge het oecumenedecreet van het Tweede Vaticaans Concilie. De 'rijke oogst' betreft dus de vruchten van veertig jaar oecumenische arbeid volgens een specifiek model: dat van de bilaterale ontmoeting. Daarbij hoeft geen rekening te worden gehouden met heel het spectrum van mogelijke christelijke benaderingen, maar telkens slechts met de specifieke invalshoek van één gesprekspartner. Die inperking maakt een oecumenische dialoog overzichtelijk en vergroot de kans op succes. Maar hebben al die oecumenische zoektochten werkelijk iets opgeleverd? Waren er gezamenlijke noemers in die dialogen? Na veertig jaar (mooi Bijbels aantal) was het zaak de balans op te maken. Waar hebben de oecumenische pelgrimages ons - de Rooms-katholieke Kerk, want vanuit dat gezichtspunt schrijven kardinaal Kasper en zijn team - gebracht? Hoe ver is het met de oecumene, in het bijzonder die tussen de katholieke kerk en deze protestantse tradities? En hoe gaat het verder?

Ik heb, als oecumenisch ingesteld protestant, dit overzicht met veel interesse en vaak met plezier gelezen. Het sterkte me in de overtuiging dat er in de laatste halve eeuw oecumenisch grote stappen vooruit zijn gezet. Het doel, een zichtbare eenheid van de kerken, is nog niet bereikt, maar men is wel opgeschoten in die richting. Eeuwenoude controverses zijn overwonnen. De dialoogpartners zijn over en weer tot een nieuwe kijk op elkaar gekomen. Kardinaal Kasper heeft gelijk wanneer hij in de inleiding schrijft dat je, als je dat alles overziet, moeilijk van een 'oecumenische winter' kunt spreken.² Maar in welk jaargetij zitten we, oecumenisch gezien, dan wél? Ik ben vrij optimistisch van aard, maar ik zie toch ook, lezend in *Een rijke oogst*, obstakels op het verdere traject. Tegenover veel dat positief stemt, staat het een en ander dat doet vermoeden dat in elk geval de 'oecumenische zomer' nog ver weg is. Ik vind kortom veel winstpunten in deze bestandopname, maar ook enkele moeilijke punten, die de voortgang van de oecumene in gevaar kunnen brengen. Laat ik met het positieve beginnen.

Winst

Een groot pluspunt is natuurlijk dat men in elk van de dialogen niet de eeuwenoude, altijd weer herhaalde verschillen vooropstelde, maar uitging van wat men gemeenschappelijk had. Dat vond men in het gezamenlijk beleden geloof in de Drie-ene God en in Jezus Christus als Heer en Redder. Over die fundamenteën zijn we het, zo wordt regelmatig herhaald, in hoge mate eens. Dat is het uitgangspunt van waaruit men verder werkt – zoals het blijkt basisformule en preambule het uitgangspunt is van de Wereldraad van Kerken en de Raad van Kerken in Nederland. Een bevestiging van dat gedeelde geloof is de doop. We zijn ons er, zo lezen we, als christenen afkomstig uit verschillende tradities, beter van bewust geworden dat we ook de doop gemeenschappelijk hebben en dat we daardoor toebehoren aan de éne Heer. We zijn broeders en zusters die op dit wezenlijke punt al één zijn: dat moet 'een stevige basis zijn om wat ons verdeelt te boven te komen'.³

¹ Walter Kasper, *Een rijke oogst. De vruchten van de oecumenische dialoog*. Abdij van Berne / Katholieke Vereniging voor Oecumene, 2011

² Ibidem, blz. 17

³ Ibidem, blz. 34

Wat betreft die eeuwenoude, steeds weer herhaalde verschillen, de soms uit de 16de eeuw stammende controversen: een aantal ervan is, zoals gezegd, in deze dialogen uit de weg geruimd. Ook dat is uiteraard winst. Ik noem er vier.

(1) Allereerst – Kasper wijdt er een apart hoofdstuk aan – werd consensus bereikt over het oude twistpunt van de rechtvaardiging. Worden of zijn we gerechtvaardigd enkel door genade óf mede vanwege onze goede werken? Daarover ging de controverse. Luther benadrukte – zich kerend tegen de katholieke werkheiligheid – het '*sola gratia*'; de katholieke leer bleef ruimte geven aan menselijke medewerking aan het heil. Wederzijds heeft men elkaar om die standpunten verketterd. Welnu, het Luthers - Katholieke gesprek mondde in 1999 uit in een gemeenschappelijke verklaring over dit punt. Dat wij, zondige mensen, door God deelgenoot worden gemaakt aan het heil, worden 'gerechtvaardigd', is puur genade. Wij hebben daar geen enkele invloed op, zo verklaren lutheranen en katholieken samen. Die door God geschonken rechtvaardiging vernieuwt ons, en dát stelt ons in staat tot goede werken. De goede werken volgen dus op de rechtvaardiging, ze zijn er, als het goed is, de vruchten van, en niet andersom. Aldus de verklaring, die later ook door de methodistische World Council werd onderschreven, en die overigens in de lutherse wereld niet onweersproken bleef. Een heugelijk gevolg van die consensus was dat wederzijdse veroordelingen uit de eeuw van de Reformatie werden herroepen. Over wat ooit 'het centrale oecumenische probleem was' had men, zo concludeert Kasper, substantiële overeenstemming bereikt.⁴

(2) Een tweede tegenstelling die 'ten grave werd gedragen'⁵ is die tussen de katholieke kerk als de 'kerk van de sacramenten' en de protestantse kerken als 'kerken van het Woord', een oud stereotype. Enerzijds een kerk die middels sacrament en liturgie heil bemiddelt, ja die zelf een '*sacramentum gratiae*' is, en anderzijds een kerk waarin het Woord centraal staat, de verkondiging van het Evangelie, een die de naam 'kerk' waardig is voor zover het Woord er onversneden klinkt, een kerk als '*creatura verbi*'.⁶ Met name in het calvinistisch protestantisme is die tegenstelling soms scherp gemaakt. Maar in alle vier de dialogen kwam naar voren dat ze veel te zwart-wit is. Die twee concepten van kerk sluiten elkaar niet uit, maar zijn compatibel en complementair. Aan protestantse kant werd men zich er gaandeweg meer van bewust hoe centraal in het kerkleven, naast de verkondiging, de liturgie is en in het bijzonder de viering van de eucharistie, de Maaltijd. 'Een kerk die werkelijk een schepping van het Woord is zal dit Woord liturgisch en sacramenteel vieren'.⁷ Anderzijds: het sacrament kan niet zonder verkondiging. 'Een sacramentele Kerk die het Woord van God niet de juiste plaats geeft zou wezenlijk onvolledig zijn'.⁸ Zo buigen die twee benaderingen naar elkaar toe. Kasper ziet daar terecht 'een belangrijke oecumenische doorbraak' in.⁹

(3) Een derde tegenstelling die de afgelopen veertig, vijftig jaar verregaand is gerelativeerd, is die tussen het '*sola Scriptura*' van de Reformatie en het 'Schrift en Traditie' van de katholieke kerk. Eeuwenlang werd die tegenstelling scherp aangezet. De protestanten verwezen naar de Bijbel als het enige onbetwifelbare en zuivere fundament. De katholieken hielden het erop dat de leer van Christus vervat is in geschreven boeken én in ongeschreven tradities, die rechtstreeks teruggaan op de apostelen, zodat er naast de Schrift een tweede bron van waarheidsvinding is, de Traditie. Al tijdens de Faith and Order-conferentie van Montreal (1963) en tijdens Vaticanum II (de constitutie *Dei Verbum*, 1965) werd betoogd dat die tegenstelling vals is. Enerzijds: het is onhoudbaar om de Schrift tegenover de Traditie te stellen, want de Schrift is zelf een vrucht van de vroege kerkelijke traditie, is '*Tradition in its*

⁴ Ibidem, blz. 48

⁵ Ibidem, blz. 163

⁶ Ibidem, onder andere blz. 67-69, 132

⁷ Ibidem, blz. 68

⁸ Ibidem, blz. 68

⁹ Ibidem, blz. 69

written form', aldus Montreal. Anderzijds: de traditie was beslissend voor wat de canon van de Bijbel werd. Maar tegelijkertijd was de keuze voor de canon een zaak van gehoorzaamheid: déze teksten drongen zich met gezag op. Dat gezag werd erkend, en we erkennen het nog steeds: hoogste maatstaf voor de waarheid van het geloof blijft toch de Schrift. Vandaar: 'De Schrift is binnen de Traditie geschreven en toch normeert de Schrift de Traditie'. Dit citaat uit een van de dialogen is kennelijk zo treffend dat het op bladzijde 85 tweemaal staat. In alle vier de dialogen is dat gedeelde inzicht uitgewerkt: de Schrift laat zich niet denken zonder de Traditie, en niettemin blijft de Schrift laatste 'toets en norm'.¹⁰ Ook hier wordt dus een oude stereotype tegenstelling tussen katholiek en protestant overstegen.

(4) Het vierde punt betreft de relatie tot de anglicaanse kerk. Die is vanouds heel dubbel. Er is grote verwantschap tussen de anglicaanse kerk en de katholieke, met name wat betreft de centrale plaats van liturgie en eucharistie, maar de 16de-eeuwse breuk met het gezag van Rome liet eeuwenlang diepe sporen na. De toenadering tussen die twee is daarom een verheugende oecumenische ontwikkeling. Hier werd gewerkt aan de 'healing of memories'. Bij twee thema's wordt deze katholiek-anglicaanse dialoog in *Een rijke oogst* er speciaal uitgelicht. Allereerst: er werd consensus bereikt rond het wijdingsambt. Het drievoudige ambt van bisschop, priester en diaken heeft, zo legden beide kerken vast, zijn centrum in het episcopaat. Dat wordt uitgeoefend door ambtsdragers die in apostolische successie zijn gewijd. De wijding geschiedt door handoplegging en onder aanroeping van de heilige Geest. Het voorgaan in de eucharistie is voorbehouden aan priesters, die door hun wijding in een sacramentele verhouding tot Christus zelf staan. Aldus de consensus, die de deur opende naar ambtserkenning en intercommunie, ware het niet dat .... Een ander punt van toenadering betrof de gevoelige kwestie van het hoogste gezag in de kerk. Het 'bewaren van de kerk in de waarheid' vraagt, zo stellen de vertegenwoordigers van beide kerken, op bepaalde momenten dat er een beslissend oordeel wordt geveld, een oordeel 'dat onderdeel wordt van het blijvend getuigenis van de kerk'.¹¹ Aan wie komt dat oordeel toe? De anglicanen aarzelen of dit gezag – dat wat hen betreft nu in Canterbury ligt – uiteindelijk aan de bisschop van Rome kan en moet worden toegekend. Ze aarzelen ook over het concept 'onfeilbaarheid'. Maar dat daarover überhaupt wordt gesproken is een oecumenische doorbraak, zo suggereert Kasper. De oude polemieken rond het Petrusambt is overstegen, al is 'volledige consensus nog lang niet in zicht'.¹² Dit geldt overigens breder. Dat er in gereformeerde kerken over het bisschopsambt wordt gesproken, over leergezag dat wordt neergelegd bij een episcopaat, is een teken dat er oecumenisch veel in beweging is.

Tot zover vier belangrijke stappen-vooruit in de oecumene: de consensus met de lutheranen over de rechtvaardiging (ook onderschreven door methodisten), het relativeren van de etikettering van de ene kerk als 'sacramentenkerk' en de andere (met name de gereformeerde) als 'kerk van het Woord', het overwinnen van de tegenstelling tussen 'sola Scriptura' en 'Schrift en Traditie', en de consensus met de anglicanen over het wijdingsambt. Inderdaad, wie had het over een 'oecumenische winter'? Zeker wie beseft dat oecumene een zaak is van geduld, van lange adem, zal moeten toegeven dat er in vrij korte tijd veel is gebeurd. Dat alles werkt, mag je hopen, ook door in de verhoudingen tussen de kerken in Nederland.

Hoe verder?

Maar de vraag is: hoe gaat het verder? In *Een rijke oogst* wordt met regelmaat gezegd dat we de fundamentele gegevens van het geloof meer en meer samen delen: de trinitarische grondslag, het geloof in Jezus Christus als Heer en Redder, de doop die ons opneemt in het ene lichaam van Christus, het geloof dat we enkel leven van genade (maar in het besef dat

---

¹⁰ Ibidem, blz. 89

¹¹ Ibidem, blz. 124

¹² Ibidem, blz. 121

dat ons ertoe verplicht vruchten van genade voort te brengen), de aanvaarding van de Schrift als hoogste norm. Bij al die punten stelt Kasper dat ze een stevig fundament vormen om op verder te bouwen. Maar vervolgens worden er dan veelal principiële punten ingebracht die duidelijk maken dat eenheid nog een verre horizon blijft. Neem dat laatste punt. Over het wijdingsambt werd, zo zei ik, al in de jaren zeventig met de anglicaanse kerkenfamilie een consensus bereikt. Dat was een sprong voorwaarts. Het leek de deur te openen naar ambtserkenning. Maar toen kort daarop, in 1979, sommige anglicaanse provincies overgingen tot de wijding van vrouwen tot het priesterschap en, wat later, ook tot het episcopaat, blokkeerde dat, aldus Rome, 'een verdere constructieve discussie'.¹³ Het creëerde een ernstig obstakel op de weg naar verzoening tussen de beide kerken.¹⁴ Die blokkade is er nog, zo wordt in *Een rijke oogst* met regelmaat herhaald. En het punt 'vrouw in het ambt' speelt uiteraard ook als 'een majeure kwestie'¹⁵ in de verhouding met andere protestantse kerken, waarmee de discussie over ambtserkenning sowieso, als ze al werkelijk op gang komt, nog heel, heel veel voeten in de aarde heeft.

Wat speelt hier? Ik kom opnieuw tot vier punten.

(1) Om te beginnen een kleine omweg. In mijn eigen kerk is de 17de-eeuwse spreuk 'Eenheid in het nodige, vrijheid in het niet-nodige, in alles de liefde', zeer geliefd. Men beitelde hem boven de ingang van sommige van onze kerken. Zoals bekend, in het oecumenedecreet van Vaticanum II, *Unitatis Redintegratio*, wordt die spreuk, in een wat rijker aangeklede versie, opgevoerd als een leidraad voor de oecumene. We lezen daar: 'Met behoud van de *eenheid waar die noodzakelijk* is, moeten allen in de Kerk (...) ruimte geven aan de nodige *vrijheid in de verschillende vormen* van geestelijk leven en van kerkelijke discipline, alsook in de verscheidenheid van liturgieën en zelfs in het theologisch doordenken van de geopenbaarde waarheid. *In alles* moeten zij echter *de liefde* beoefenen'.¹⁶ Met andere woorden: als men in de fundamentele zaken samen één is, kan men elkaar op minder fundamentele, minder noodzakelijke punten vrij laten, vrij om de kerkelijke discipline anders in te richten, en zelfs vrij om de geopenbaarde waarheid anders te interpreteren. Nu gaat het er natuurlijk om hoe beperkt of hoe ruim je het gebied van 'het noodzakelijke' neemt. Hoe geringer je het aantal echt onaantastbare principes maakt, hoe groter de kans op vrede in en tussen kerken, zo wist Hugo de Groot al. Welnu, als je het als anglicanen en katholieken eens bent over de grote fundamenten van het geloof (de trinitarische grondslag, etc.) en je bent het onderling ook eens over de noodzaak van een ambtswijding in apostolische successie, is dat dan niet genoeg van 'het nodige'? Is man of vrouw zijn in deze context niet secundair? Tot dat inzicht is een deel van de anglicaanse kerkenfamilie ook pas in de loop van de afgelopen eeuw gekomen. Maar sindsdien kan men er niet meer om heen. Men trekt, zoals veel protestantse kerken dat doen, Paulus' woorden 'er zijn geen mannen of vrouwen meer – u bent allen één in Christus' door tot in de ambtsopvatting. Zodra je de legitimiteit van die visie erkent en op dit punt meer vrijheid toelaat in de verschillende vormen van kerkelijke discipline, vervalt de blokkade die er nu op de oecumenische weg zo levensgroot ligt.

(2) Ik moet daar meteen een tweede punt naast zetten. Het voorbeeld van de consensus over de ambtswijding brengt mijns inziens een groot probleem aan het licht dat samenhangt met de methode van oecumene bedrijven via bilaterale gesprekken. Men werd het, zo zei ik zojuist, als anglicanen en katholieken erover eens dat ambtswijding in apostolische successie tot de noodzakelijke dingen ('*necessaria*') behoort. Bij de verdere vormgeving daarvan kun je elkaar dan, zo beweerde ik, vrij laten. Maar die overeenstemming met de éne kerkfamilie, de anglicaanse, maakt het gesprek met de anderen nu juist moeilijker. Immers, voor lutheranen en gereformeerden is nu juist de apostolische successie – geëffectueerd in een ononderbroken reeks van wijdingen door handoplegging vanaf de apostelen tot nu toe –

¹³ Ibidem, blz. 81; zie ook blz. 73, 94

¹⁴ Ibidem, blz. 99-100

¹⁵ Ibidem, blz. 134

¹⁶ Geciteerd naar: *Constituties en decreten van het Tweede Vaticaans Oecumenisch Concilie*. Amersfoort 1967, blz. 147 (cursiveringen toegevoegd)

een, misschien zelfs hét, probleem. Samen met de anglicanen constateren dat die vorm van successie 'noodzakelijk' is, belast dus de dialoog met andere protestanten. Die dialoog komt pas verder wanneer je de vorm waarin de successie plaatsvindt juist onder de niet-noodzakelijke dingen schaart, en dus bijvoorbeeld zegt: naast de successie via wijdingen van personen is er de successie van de voortgaande prediking van het Woord en de trouw aan het apostolisch belijden: ook die is legitiem. Naast de successie langs de kant van het sacrament (de priesterlijke wijding) is er de successie langs de kant van het doorgeven van het Woord. We zeiden toch eerder dat die twee modellen - de kerk van het sacrament en die van het Woord - complementair zijn en niet, zoals eeuwenlang gebeurde, tegen elkaar moeten worden uitgespeeld? Uit deze tweede overweging volgt dus een waarschuwing temeer om het terrein van 'de noodzakelijke dingen' zo beperkt mogelijk te houden. In elk geval moet je in elke dialoog oppassen geen standpunten te versterken die de dialoog met anderen extra belasten.

(3) Een derde punt. Toen in 1979 een aantal anglicaanse kerkprovincies de vrouw in het ambt toelieten, was, zo zagen we, het gesprek met Rome rond de ambtserkenning meteen geblokkeerd. En ook in het gesprek met andere protestantse kerken is 'de vrouw in het ambt' een majeure kwestie. Wat mij rond deze en andere kwesties meer en meer opviel bij het lezen van *Een rijke oogst* is dat dat overzicht zo helemaal vanuit katholiek standpunt is geschreven. Dat mag natuurlijk; het is de opzet van het boek. Maar gaandeweg komt het beeld op van eenrichtingsverkeer. In de dialogen zit iets ongelijkwaardigs, zozeer dat er soms eigenlijk van dialoog nauwelijks sprake lijkt. Dat heeft te maken met een asymmetrie die af en toe expliciet wordt genoemd: de ene partner in de dialoog, de katholieke kerk, is Kerk in de meest volledige zin van dat woord en het hoofd ervan is, in ononderbroken lijn, de plaatsvervanger van Christus zelf, ja heeft in diens naam gezag. De andere kerken zijn eigenlijk in mindere mate kerk. Die naam 'kerk' wordt hen soms met zoveel woorden ontzegd: het zijn 'van ons gescheiden kerkelijke gemeenschappen'. Alles wat ze in de dialogen inbrengen wordt, ik zeg het wat scherp, afgemeten langs de meetlat van de katholieke visie. Vaak lees je zinsneden die hierop neerkomen: het is nog een lange weg voordat die anderen weer van harte ons gelijk zullen onderschrijven. Wat ik mis is kortom wederkerigheid. De Rooms-katholieke Kerk lijkt al die dialogen nauwelijks te zien als een uitdaging om kritische vragen te stellen bij eigen posities en overtuigingen. Ik ben dat eigenlijk maar op één punt tegengekomen: in passages over het leergezag. Geven we, zo vragen Kasper c.s. zich daar af, wel voldoende ruimte aan de inbreng van leken in processen van waarheidsvinding?¹⁷ Maar dat soort vragen ontbreekt verder vrijwel geheel. Neem nogmaals die kwestie van de wijding van vrouwen. De deur wordt dichtgehouden door kortweg te stellen: het staat ons, door de wijze waarop Christus zelf de kerk inrichtte, niet vrij daartoe over te gaan.¹⁸ Maar je zou toch mogen verwachten dat men de argumenten van andere kerken om het exclusief mannelijke priesterschap niet meer van deze tijd te achten, woog? Is er werkelijk een Bijbelse grondslag voor die praktijk? Hoe lezen we Galaten 5: in Christus zijn we één en is er geen man of vrouw?

(4) Dat brengt me bij een laatste punt, één dat in *Een rijke oogst* meermalen de kern van alle oecumenische discussie wordt genoemd: het hermeneutische probleem.¹⁹ Het speelt bij al het voorgaande op de achtergrond mee. We hebben gezamenlijke fundamenteën in het gedeelde trinitarische geloof, in gedeelde belijdenissen. Maar hoe interpreteren we die? Hoeveel speelruimte zit er in de interpretatie? Hoe ruim mag je bijvoorbeeld zo'n gemeenschappelijke preambule van een Raad van Kerken nemen? Hoe orthodox moet het, hoe vrijzinnig mag het? En we erkennen allen de Schrift als hoogste bron van waarheid, maar die waarheid komt tot ons in een brede traditie van interpretaties. Er is één Bijbel en er zijn de vele tradities, leeswijzen – ja, ook moderne, historiserende en wetenschappelijke

¹⁷ Walter Kasper, *Een rijke oogst*, blz. 116, 134

¹⁸ Ibidem, blz. 100

¹⁹ Ibidem, onder andere blz. 122

leeswijzen die soms van de Bijbel als Gods eeuwige Woord weinig heel lijken te laten. Er is 'een breed spectrum van contrasterende interpretaties'.²⁰ Hoe onderscheiden we ware van onware? Waar vinden we het gezag dat hier normeert? Ziedaar wat Kasper noemt 'de sleutelkwesitie van het oecumenisch hermeneutisch probleem'.²¹ Het antwoord dat vanuit Rome wordt gegeven is duidelijk, al moet het, zo zegt Kasper, wellicht nog nader worden geëxpliciteerd: het is aan het centraal leergezag van de Kerk, gekoppeld aan het Petrusambt, om uiteindelijk de Kerk bij de waarheid te bepalen. Maar hoe weet u dat?, vraag ik me af. Bij 'hermeneutiek' denkt menigeen direct aan de fameuze hermeneutische cirkel. Tekent die zich niet ook hier af? Ik reconstrueer de gedachtegang: De Kerk van Christus bestaat 'concreet, ten volle, blijvend en eigenlijk' in ('*subsistit in*'²²) de kerk van Rome, die is gesticht door Petrus en die in ononderbroken voortgang vanuit het geloof van de apostelen leeft. De apostelen hebben het geloof toevertrouwd aan die kerk, zodat aan het hoofd ervan (laten we zeggen: van Godswege) het hoogste leergezag toekomt. Maar ... bijbelwetenschappers beweren soms dat het allemaal niet zo duidelijk in de Schrift is te vinden, en dat je die ook heel anders kunt duiden. Hoe weten we dat alles dan zo zeker? We weten dat op pauselijk gezag. Dát zegt dat dit de ware lezing is van Gods Woord. Zoals gezegd: die redenering lijkt me een haast volmaakte cirkel. Wat mij betreft mag het wel wat bescheidener, wat zelf-kritischer, wat meer echt openstaand voor andere lezingen en voor de waarheid die ook elders, bij de zusters en broeders van andere tradities, kan worden gevonden.

Conclusie

Ik kom tot een conclusie. Er valt veel te lezen in *Een rijke oogst*, veel waar je blij van wordt. Er is inderdaad al rijke oogst. Maar het is hooguit de eerste oogst van de lente. Zomer is het nog lang niet. Er moet nog veel gebeuren willen we werkelijk opschieten in de richting van zichtbare, samen beleefde en gevierde gemeenschap tussen de kerken. Een leidraad blijven de woorden uit *Unitatis Redintegratio*: 'Met behoud van de *eenheid waar die noodzakelijk is*, moeten allen in de Kerk (...) ruimte geven aan de nodige *vrijheid in de verschillende vormen* van geestelijk leven en van kerkelijke discipline, alsook in de verscheidenheid van liturgieën en zelfs in het theologisch doordenken van de geopenbaarde waarheid. *In alles moeten zij echter de liefde beoefenen*'.

---

²⁰ Ibidem, blz. 170

²¹ Ibidem, blz. 134

²² Ibidem, blz. 135

Een rijke oogst, stimulans voor de praktische oecumene?

lezing gehouden tijdens de studiedag van de Katholieke Vereniging voor Oecumene op vrijdag 4 november 2011

door Rob van Uden

1. Motivatie

Waarom heeft de Vereniging mij gevraagd om dit onderwerp voor u te bespreken? Omdat de Vereniging graag zou zien dat dit boek een plaats krijgt aan de basis, in parochies en gemeenten, waar oecumene concreet moet worden, waar oecumene moet worden geleefd. De Vereniging heeft mij gevraagd, omdat ik één van die mensen ben die het werk aan de basis moeten doen.

1.1. Teleurstelling

Maar waarom heb ik 'ja' gezegd? Ik kijk om mij heen in de stad Breda en ik zie dat de oecumene het niet gemakkelijk heeft. Ik zie bijvoorbeeld hoe de Rooms-katholieke Kerk uit het Oecumenisch Stadspastoraat en het Oecumenisch Studentenpastoraat stapte stapte. Het is me nooit helemaal helder geworden waarom dit moest gebeuren, maar het had een ontmoedigend effect op mij en op anderen die zich voor de oecumene inzetten. Ook de eucharistische gastvrijheid, tot voor kort in een aantal parochies gepraktiseerd, mag niet langer plaatsvinden. In mijn eigen parochie hebben de problemen rond eucharistie en avondmaal geleid tot een fors conflict, dat onze broeders en zusters van de Protestantse Kerk in Nederland woedend maakt en frustrereert. Niet alleen in de PKN, maar ook in de eigen achterban is teleurstelling en onbegrip. Mensen laten het hoofd hangen en ik hoor zeggen dat alles wat in de afgelopen decennia is opgebouwd, teniet wordt gedaan. Ik hoor zelfs een collega zeggen: 'We gaan terug naar de tijd van vóór Vaticanum II' en, zoals prof. dr. Adelbert Denaux zo prachtig in de inleiding op het boek van Kasper zegt, sommigen gewagen zelfs van een 'oecumenische winter'. Het eerste dat het boek van Kasper me laat zien is: wanneer je de oecumene wilt dienen, moet je vooral niet, zoals de profeet Jona, je verantwoordelijkheden ontvluchten en de andere kant op rennen. En je moet ook niet, zoals Jona, zwelgen in je eigen gelijk, mopperen op het ongelijk van een ander, neerzitten en mopperen in de schaduw van een ricinusboom (Jona 4).

1.2. Verantwoordelijkheid

Waarom heb ik 'ja' gezegd? Vanwege het Woord van de Heer: 'Bemoedigt, bemoedigt mijn volk' (Jesaja 40). Als we in een 'oecumenische winter' zitten is dat een reden om extra oplettend uit te zien naar de lente, om 'een weg aan te leggen in de woestijn, een rechte baan in dor land', om de mensen die ik op mijn weg tegenkom te wijzen op hoopvolle initiatieven ter plekke, om te wijzen op de nieuwe religieuze groepen, die het geloof delen en die de oecumene omzetten in een dagelijkse praktijk. Ik zie het als mijn opdracht om te wijzen op de dialoogcommissies die keer op keer worden gestart en die steeds opnieuw stappen zetten om de oecumene verder te ontwikkelen.

Ik kijk naar de lindebomen in mijn tuin. Ze hebben hun laatste bladeren verloren en de vergankelijkheid ligt geel, bruin en dor op de grond. Maar dan kijk ik nauwkeuriger naar de lindebomen die al jaren herfststormen en strenge winters hebben doorstaan. Overal aan de kale takken zie ik de knoppen. En ik weet dat over een paar maanden de nieuwe bladeren uitschieten. De lindebloesem zal in de takken komen en ze zullen vrucht dragen. Ja, wellicht is er op dit moment sprake van een 'oecumenische winter', maar misschien worden de knoppen van de nieuwe lente op ditzelfde moment gevormd en wij..., we merken het nog niet (vgl. Matteus 24, 32).

1.3. Verdieping

Waarom heb ik 'ja' gezegd? Omdat het boek mij geweldig heeft geholpen. Omdat het boek van kardinaal Walter Kasper mij de knoppen, de bloemen en de vruchten van de oecumenische dialoog zichtbaar maakt. Terwijl je leest, proef je het vruchtvlies en het sap op je tong. Bladzijde na bladzijde lees ik hoe de zon de vruchten van de oecumenische dialoog doet rijpen en dat nare gevoel van die 'oecumenische winter' smelt als sneeuw voor de zon. Het boek maakt me duidelijk dat het in de oecumenische beweging niet simpelweg gaat om vooruitstrevendheid. Het gaat er niet om of ik een vrije geest ben die zonder problemen allerlei dogma's en narigheid uit het verleden naast me kan neerleggen. Het laat zien dat het in de oecumenische beweging gaat om de kern, de oorspronkelijke boodschap van Jezus Christus, waardoor we onszelf willen laten raken. Oecumene is een herbezinning van kerken, een herbezinning van wereldwijde gemeenschappen op de wortels van ons geloof. Oecumene vraagt van ons dat we onderscheid maken tussen hoofdzaken en bijzaken, dat we ons oriënteren op het evangelie. Oecumene is een kwestie van orthodoxie.

1.4. Missie

Als ik in Breda de oecumene wil dienen zal ik moeten laten zien dat het oecumenisch proces niet stagneert, zal ik moeten laten zien dat er nog steeds resultaten zijn. Ik zal moeten laten zien, mensen moeten laten ervaren, dat het werk in respect voor elkaars traditie en in zorgvuldigheid ten aanzien van het evangelie gebeurt. Wat de mensen in de oecumenische beweging nodig hebben is het inzicht dat ze nog steeds een plaats, een rol in die beweging hebben. Het boek *Een rijke oogst* kan een stimulans zijn voor de praktijk van de oecumene aan de basis.

2. Het boek en de Vereniging

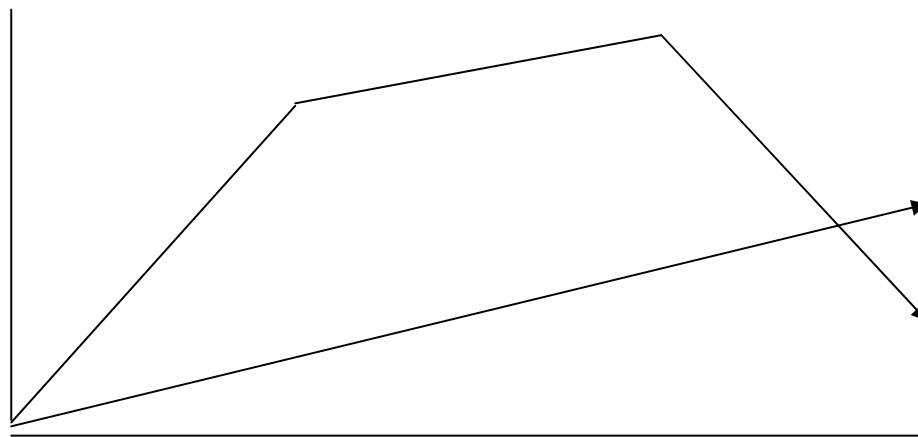
2.1. Intellect

Het boek van Walter Kasper doet op de eerste plaats een beroep op je cognitieve vermogen, je intellect, je begrijpen, je kennen. Dit boek kan een praktische of een spirituele prikkel geven, maar dan wel via de weg van het intellect. Wanneer je bladzijde na bladzijde leest dat er resultaten worden geboekt, zul je je kunnen verwarmen en het idee van een 'oecumenische winter' zal smelten. Het zal je bemoedigen. Met die bemoediging zal de motivatie om je in te zetten voor de oecumene zijn gediend en zal uiteindelijk uw spiritualiteit zijn gediend. Ik voel zelf hoe het boek mij motiveert om me te blijven inzetten voor de oecumene. Niet omdat het boek spiritueel of praktisch is. Maar het boek is wel degelijk een stevig fundament onder uw praktisch handelen en een fundament voor uw spiritualiteit.

2.2. Update

Voor de oecumenische beweging is het gebrek aan kennis met betrekking tot de plaats van de Rooms-katholieke Kerk in de oecumenische dialogen één van de grote problemen van dit moment. Dit gebrek aan kennis is zowel bij betrokken parochianen als bij onze partners en bij onze broeders en zusters van andere kerken aanwezig. Doordat er een gebrek aan kennis met betrekking tot de voortgang van het oecumenisch proces is, liggen frustratie en demotivatie op de loer. Het boek van kardinaal Walter Kasper is de perfecte *update* om de achterban inzicht te geven in de huidige stand van zaken.

Ik heb de verwachtingen van de oecumenische beweging en van mijzelf in beeld gebracht in een grafiek, niet gebaseerd op cijfers, maar op een algemene waarneming.

1960

2011

De bovenste lijn van de grafiek laat het enthousiasme zien dat we in Nederland hebben doorgemaakt. De grafiek laat zien dat er op een bepaald moment stagnatie begon op te treden en uiteindelijk het negatieve gevoel dat alles wordt teruggeschroefd. De lijn daaronder is de lijn die ik in het boek van kardinaal Walter Kasper zie. Die lijn gaat niet zo hard, maar laat zeer beslist een vooruitgang zien die het einde nog niet heeft bereikt. Té gemakkelijk zijn we gefixeerd op de ontwikkeling van de oecumene in eigen stad of land, parochie of kerkelijke gemeente, en zijn we blind voor het werk dat wordt verzet in de internationale dialoogcommissies. De twee lijnen naast elkaar laten tevens zien hoe belangrijk het is om ons niet blind te staren op de particuliere ontwikkeling van de oecumene, maar dat we in een goede verhouding moeten staan tot de ontwikkelingen in de wereldkerk. Het is niet voor niks dat Walter Kasper in zijn boek de meeste aandacht laat uitgaan naar het derde hoofdstuk, over de kerk en de ecclesiologische thema's.

2.3. Verantwoordelijkheid

Het boek van Walter Kasper is voor de media niet sexy genoeg, zo heet dat tegenwoordig, om daar hele artikelen over te schrijven. Nee, voor onze Hollandse journalisten zal het vast een doodsaai boek zijn. Bovendien, het nieuws in de pers leeft sowieso bij de waan van de dag. Als mensen in Breda iets te weten moeten komen over deze rijke oogst, dan zullen mensen zoals u en ik het bekend moeten maken: u dus, in uw stad, dorp, kring, instituut, klooster, kerk enz.

Wat ik eerst met u wil vaststellen is dat de eerste stimulansen al zijn gegeven. De Vereniging heeft een flinke stimulans gegeven door het boek te laten vertalen. Daarmee is de toegankelijkheid van het boek onmiddellijk vergroot. Een tweede stimulans is dat het boek ook de titel heeft geleend aan Willibrordzondag. Niet alleen is daarmee gezorgd voor marketing van het boek. Het geeft de basisgelegenheid om een link te leggen met het boek. De predikant kan het boek in zijn preek gebruiken, de oecumenische werkgroep heeft een mooie aanleiding om een stukje over de oecumene te schrijven. Deze studiemiddag betreft u, als leden, bij dit boek. En niet alleen u die hier bent, ook de mensen die hier niet zijn, maar die wel een uitnodiging hebben ontvangen. Die mensen hebben een prikkel gekregen om het boek te kopen en te lezen. U bent hier en hoort het verhaal van prof. Van Leeuwen aan. U leest het digitaal blad *Perspectief* over de studiedag en u leest het boek van kardinaal Kasper zelf. U leest en leest, maar uiteindelijk zult u zichzelf de vraag moeten stellen: wat raakt mij in dit boek? Die vraag is uw eigen aanknopingspunt voor de verspreiding van het gedachtegoed dat in dit boek is gegeven. Het is nu aan de leden om, ondersteund door de Katholieke Vereniging voor Oecumene, tot een *update* te komen, de kennisachterstand in te halen.

3. Praktische Oecumene

3.1. Informeren: publiciteit

Eén van de eerste dingen die u als lid van de Katholieke Vereniging voor Oecumene zelf kunt doen, is 'het doorgeven van informatie'. Niet alleen de Vereniging, maar ook haar leden, hebben de opdracht om de beschikbare informatie 'publiek' te maken. Ik zou u daarbij allereerst willen wijzen op het blad dat het dichtst bij de mensen komt die doelgroep van uw informatie kunnen zijn. In een parochie denk ik dan aan het parochieblad. Maar ook been orde of congregatie, een andere vereniging, vormingscentrum of welke vorm van organisatie ook hebben allemaal hun eigen mogelijkheden voor publiciteit. U kunt meerdere onderwerpen kiezen: Elke activiteit van de Vereniging rondom het boek van Kasper is voor u een bruikbare aanleiding voor publiciteit. Het boek zelf kan voor u aanleiding zijn om een korte artikelenreeks te verzorgen, bijvoorbeeld 'actuele thema's uit de oecumene', of 'kort nieuws over oecumene'. Wanneer het moeilijk is om de inhoud van het boek onder de aandacht te brengen, kunt u ook een interview met een 'kenner' organiseren. In bredere zin is het goed om mensen te informeren wanneer een nieuwe dialoogcommissie van start gaat, een rapport verschijnt of wanneer er een belangrijke toespraak van de paus verschijnt. Het is van belang dat het begrip 'oecumene' zich in onze tijd verbreedt. De digitale snelweg geeft nieuwe mogelijkheden om mensen persoonlijk te informeren. Sociale netwerken zoals Hyves, facebook en linkedin, geven mogelijkheden om in je eigen netwerk korte berichtjes te plaatsen of om mensen uit te nodigen voor activiteiten.

Als laatste wil ik de krant, radio en TV binnen uw persoonlijk bereik noemen. Deze media staan iets verder van ons af, maar zijn nog altijd mogelijkheden om een regio of stad te bereiken. Omdat er veel groepen zijn die graag een plaats krijgen binnen dit soort media zult u zichzelf in de markt moeten zetten. Kranten zitten doorgaans niet echt op kerkelijk nieuws te wachten. Ja, grote evenementen, daar kunnen ze niet omheen en schandalen gaan erin als koek. Maar inhoudelijke informatie over oecumene is voor een krant in ieder geval niet 'sexy'. Inhoudelijk nieuws over oecumene is te traag en te saai. Daar wordt een journalist niet enthousiast van. Je kunt vervolgens mismoedig doen over de vaderlandse pers, maar ik wil over dit probleem ook iets positiefs zeggen. Ik denk dat het ook aan de kerken is om ervoor te zorgen dat lezers en journalisten van een krant kunnen zien en ervaren dat een oecumenische activiteit relevant is voor het leven van mensen. Kerkmensen en andere hemelbestormers moeten uitkijken dat ze geen luchtfietsers worden, waardoor ze met de voeten niet meer bij de grond kunnen komen. Wat ik bedoel is dit: wanneer u een bericht over het boek van Kasper in een plaatselijke krant wilt krijgen, moet u een activiteit organiseren, waar prikkels vanuit gaan. U moet zorgen dat u een missionaire uitstraling heeft, dat u zichzelf in de markt zet. Er zullen in het persbericht dingen moeten staan, waardoor een journalist en de lezers de relevantie van de activiteit kunnen aanvoelen.

3.2. Onderrichten: verkondig het van de daken

Oecumene is geen onderwerp dat zich hoeft te beperken tot een paar hoogtepunten, zoals Willibrordzondag, de Gebedsweek voor de Eenheid en de zondag voor de Oosterse Kerken. Het kerkelijk jaar heeft voldoende aanknopingspunten om de oecumene aan de orde te stellen. Om een voorbeeld te noemen. Op 16 juni 2011 was er een symposium rond het boek van Walter Kasper. Elk hoofdstuk werd zorgvuldig besproken door theologen die de verschillende oecumenische dialogen van binnenuit kennen. Op 19 juni was het feest van de heilige Drie-eenheid, een perfecte aanleiding om vooraf aan mijn preek het eerste hoofdstuk van Kaspers boek zorgvuldig door te nemen. Ik kan u zeggen, dat ik simpelweg heb verteld over het verschijnsel 'oecumenische dialogen' dat bij veel parochianen onbekend was. Ik heb verteld dat de Drie-eenheid een onderscheidend element van het Christendom is, dat allerlei christelijke kerken en groeperingen elkaar op dit geloofsgegeven vinden, dat het bijvoorbeeld

ook een bindend gegeven is binnen de Raad van Kerken, en ik heb enkele citaten uit de dialogen aangehaald. Het leverde veel positieve reacties op. En waarom? Omdat mensen zich wel degelijk betrokken voelen bij oecumene, blij zijn met een positief geluid en met de positieve resultaten van de dialogen. Of omdat een voor veel mensen vaag gegeven als de Drie-eenheid via enkele invalshoeken zodanig werd benaderd, dat er minstens het gevoel ontstond dat het een relevant onderwerp is. Mensen bleken blij met informatie en uitleg. U begrijpt: de heilige Drie-eenheid is slechts een voorbeeld. Andere mogelijke aanknopingspunten zijn de geloofsbelijdenis of een geloofsartikel. Misschien moet elke predikant dat minstens één keer per jaar in een preek verwerken. De paragraaf geeft beperkt materiaal, maar boeiend wanneer je informatie en uitleg wil geven. Nog andere geschikte momenten: de doop van de Heer, Paastijd, Witte Donderdag, Sacramentsdag. Het zijn allemaal liturgische thema's die relevant zijn voor de oecumene.

3.3. De strategie van de twaalf apostelen

Als de Nieuwe Bijbelvertaling eigenlijk al te moeilijk is voor iemand met MBO-niveau, wie zouden er dan in staat zijn om dit boek van Kasper te lezen? Ik wil duidelijk stellen dat het boek niet eenvoudig is. Het boek is zeker niet voor iedereen toegankelijk. Met betrekking tot het bereik van het boek moeten we onze verwachtingen niet te hoog stellen. Natuurlijk weet ik dat opleidingsniveau niet alles zegt, maar het boek is niet voor iedereen toegankelijk. Met name de doelgroepkeuze is een belangrijk onderdeel van de strategie om het boek aan de basis te laten landen. Zoals de Vereniging ervoor gezorgd heeft dat het boek in het Nederlands werd vertaald, en het boek daardoor toegankelijker heeft gemaakt, zo kun je dat ook ter plaatse doen. Je kunt een activiteit organiseren waarbij je een deskundige in huis haalt, die de moeilijke stof van het boek vertaalt naar het niveau van de groep die is verzameld.

In mijn omgeving zie ik een behoorlijk tekort aan kennis ten aanzien van oecumenische ontwikkelingen. Wat ik graag zou doen, is zorgen dat er bij wijze van strategie een kader wordt ontwikkeld. Ik noem dat de strategie van de twaalf apostelen. Stel dat ik een leesgroep zou kunnen organiseren, waarin we met twaalf mensen het boek gaan lezen. Ik probeer in die groep enkele pastorale beroepskrachten te krijgen, enkele voortrekkers uit de oecumenische beweging en nog wat geïnteresseerden. Wanneer er genoeg niveau in de groep aanwezig is, kunnen we om beurten een bijeenkomst voorbereiden en het onderwerp met elkaar bespreken. Twaalf mensen, niet overdreven veel, maar er ontstaat wel een groep van twaalf mensen die behoorlijk zijn bijgespijkerd op het gebied van de oecumene en die in staat zijn om de boodschap van het boek door te geven. Wanneer de groep zorgvuldig is samengesteld, kan er met elkaar worden gekeken op welke manier deze twaalf de boodschap verder kunnen brengen. De leerlingen werden door Jezus nogal eens twee aan twee met een opdracht op pad gestuurd, omdat twee méér weten dan één, of omdat twee elkaar aanvullen. Op deze manier kan de informatie die in het boek is verzameld zijn doorwerking krijgen in het kerkelijk werk.

3.4. Marktonderzoek

Met mijn oproep om te zorgen dat u met activiteiten rond dit boek vooral met beide benen op de grond blijft staan, wil ik u vragen naar uw eigen beleving. Ik stel die vraag om u op te roepen om tot praktische oecumene te komen. De vraag: wat raakt mij?, is een vraag over de doelgroep die u altijd bij de hand heeft voor onderzoek. Die doelgroep, dat bent uzelf. Maar behalve de vraag naar de doelgroep stelt u tevens de vraag naar de inhoud van het boek: welk deel van de inhoud is relevant voor mij (en wellicht voor mijn omgeving)? De vraag is: welke inhoud of boodschap van het boek raakt deze doelgroep?

Om te voorkomen dat mijn verhaal abstract gaat worden, ga ik bij wijze van voorbeeld deze vraag voor mijzelf beantwoorden. Ik maak mezelf even tot voorbeeld: Het hoofdstuk over de rechtvaardigingsleer raakt mij. We gaan dit antwoord nader onderzoeken. Waarom word ik precies door dit onderwerp geraakt?

1. Ik realiseer me hoe scheidend het conflict over de rechtvaardiging in de zestiende eeuw is geweest en realiseer me dat eenheid over dit onderwerp een overwinning voor de oecumene moet zijn.
2. Tijdens de studiedag op 16 juni stelde dr. Dick Akerboom, lid van het bestuur van de Vereniging, dat het bereikte resultaat fantastisch is. Maar hij stelde meteen de kritische vraag wat de rechtvaardigingsleer betekent voor de kerk en de wereld van vandaag.
3. Tijdens zijn bezoek aan Ehrfurt op 26 september 2011 sloot paus Benedictus zich in zekere zin bij deze opmerking van Dick Akerboom aan, toen wanneer hij zei: "De vraag of God ons genadig zal zijn, benauwt ons niet meer". Vervolgens gaat hij echter in tegen het idee dat naar zijn inzicht te vaak klinkt 'dat het bij ons slechts om kleine fouten gaat'.
4. "Nee", zegt hij, "het kwaad is geen kleinigheid". Luthers worsteling is een voorbeeld voor onze tijd om met de vragen van goed en kwaad om te gaan op micro- en macroniveau. En het is van belang om voeling te houden met het wezen van ons christelijk geloof, juist in een zich opdringende geseclariseerde wereld.

Ik noteer enkele belangrijke elementen die ik in mijn kleine onderzoek tegenkom: overeenstemming over de rechtvaardigingsleer; de vraag naar goed en kwaad, zonde en vergeving; hoe zwaar weegt het kwaad op ons?; bedreigt het kwaad onszelf, of de wereld die we als christenen wensen?; hoe verhoudt zich het wezen van ons christelijk geloof tot een zich opdringende geseclariseerde wereld? Welke aanknopingspunten zie ik vervolgens om mensen uit verschillende kerken in mijn omgeving aan te spreken?

1. Het hoofdstuk over de rechtvaardigingsleer laat zien dat er voortgang is. Dat is van belang voor het oecumenisch klimaat in mijn omgeving.
2. Ik herken in mijn omgeving de reactie 'dat het bij ons slechts om kleine fouten gaat'. Ik denk dat het onderwerp relevant is, maar juist daarom dat het belang van het onderwerp slechts door een beperkte groep zal worden onderkend, zeker wanneer we op een abstract niveau blijven hangen.
3. Ik hoor van veel mensen vragen en onzekerheid over de omringende wereld. Er wordt wel degelijk een bedreiging van de omringende wereld gevoeld. Een bedreiging die we moeten kunnen vertalen naar het onderwerp 'zonde en rechtvaardiging'. Waar komen geweld en georganiseerde criminaliteit vandaan? Hoe komt het dat criminaliteit invloed krijgt op openbaar bestuur, organisaties en individuele mensen? Hebben de toenemende kloof tussen arm en rijk en de toename van de groep mensen met schulden iets te maken met 'schuld' en 'verlossing'? Hebben de toenemende spanningen tussen verschillende bevolkingsgroepen in ons land iets te maken met wat in de Bijbel 'verzoening' wordt genoemd? Ik denk dat deze onderwerpen het leven van mensen beginnen te raken.
4. De krimp in diverse kerkgenootschappen benauwt mensen. Er zijn mensen die dat betrekken op het dreigende oordeel: 'verworpen zijn' of 'gered zijn'. Dat is een bedreigende analyse die een druk op mensen legt. Voor anderen heeft de krimp van kerkgenootschappen hiermee niets van doen. Een dergelijke visie haalt de druk van de ketel, maar kan ook leiden tot een verlies aan relevante thema's en tot uitholling van het geloof. Wellicht is verdieping van wezenlijke christelijke thema's belangrijker dan marketingstrategieën. De vraag naar de rechtvaardigingsleer is een relevant thema, een wezenlijk onderdeel van ons geloof. Verdieping van dit thema kunnen we juist in oecumenisch verband oppakken: Het gaat om het evangelie, om de missie van de kerken, om een gemeenschappelijke opdracht.

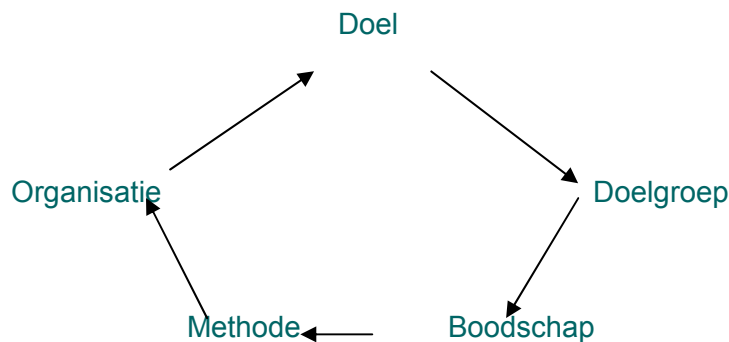
Tijdens zijn bezoek aan Ehrfurt gaf paus Benedictus het belang van de rechtvaardigingsleer aan. Hij gaf aan dat mensen dit belang vaak niet onderkennen en op het moment dat hij in

zijn toespraak concreter werd, liet hij zien dat we het onderwerp voor onze achterban tastbaar en erfahrbaar moeten maken. Het hoofdstuk over de rechtvaardiging in het boek van Walter Kasper kan mensen uit verschillende kerken raken. Uitgangspunt moet niet de theologische discussie rond dit onderwerp zijn. De aandacht zou zich moeten richten op die vage bedreigingen van armoede, crisis, criminaliteit, lege kerken. Verdieping van het thema kan onze betrokkenheid bij goed en kwaad, bij geloof en secularisatie aan het licht brengen. We zouden een bijeenkomst kunnen organiseren, waarin we het thema van de rechtvaardiging inleiden vanuit de actuele situatie van gebrokenheid. Hoofdstuk 2 in *Een rijke oogst* biedt daarvoor een kader. Wellicht ontdekken we hoe we ons kunnen toevertrouwen aan Gods genade en hoe we ons tegenover de macht van het kwaad kunnen wapenen, hoe we verantwoordelijkheid op ons kunnen nemen en hoe we voor elkaar Gods genade in deze wereld kunnen bemiddelen.

3.5 De methode: het molentje van Roijen

Omwille van een verdere concretisering wil ik u wijzen op een methode: 'het molentje van Roijen'. Ik heb de methode geleend van een PR-cursus en kan het principe uitstekend gebruiken om bepaalde activiteiten aan te scherpen. Dat 'molentje' ziet er als volgt uit.

We hebben de doelgroep al enigszins bepaald: mensen die de bedreigingen van de omringende samenleving steeds sterker ervaren. Wanneer we het over de boodschap hebben, hebben we het over de rechtvaardigingsleer, benaderd vanuit de actuele bedreigingen van het kwaad. De methode die we gaan gebruiken is: inleiding, gevolgd door gesprek en gebed. We gaan een goede inleider zoeken die de concrete werkelijkheid van vandaag kan verbinden met begrippen uit de rechtvaardigingsleer, iemand die mensen kan begeleiden in hun persoonlijke zoektocht. Het doel van onze bijeenkomst kunnen we omschrijven als: de deelnemers kunnen zich toevertrouwen aan Gods genade en kunnen zich wapenen tegenover de macht van het kwaad, kunnen verantwoordelijkheid op zich nemen en kunnen voor elkaar Gods genade in deze wereld bemiddelen.

Het 'molentje' nodigt ons echter uit om méér dan één keer rond te draaien. De uitdaging is dan ook om de doelgroep te specificeren. Wellicht lijkt het dat we daardoor ons bereik gaan beperken, maar het zal de groep die zich voelt aangesproken juist vergroten. Wanneer we de doelgroep nader omschrijven, volgen de andere stappen als vanzelf. We weten beter hoe we deze mensen kunnen vinden en benaderen. Enkele voorbeelden.

1. Tieners die de bedreigingen zien van een verwarrende wereld rondom zichzelf; die angst hebben om te falen ten gevolge van schoolcarrièreverwachtingen van zichzelf, van hun ouders, of van vrienden; die bang zijn om te worden afgewezen of gepest door vrienden wanneer ze niet meedoen, die een watje of 'stuid' zijn; die worden geconfronteerd met bedrog in relaties, met misbruik van drank en drugs, met geweld op school of in het uitgaansleven.
2. Studenten. Hun leven overlapt voor een deel de wereld van de tieners, maar ze zijn soms minder gevoelig voor invloeden van hun omgeving. Andere elementen zullen erbij komen:

Studenten worden intensiever aangesproken op hun verantwoordelijkheden, dagelijks leven, financiën en zelfstandigheid.

3. Ouders. Het accent verschuift van het eigen leven naar de partner en naar het kind of naar meerdere kinderen. Die zorg om de ander, zeker voor kinderen, kan vele malen zwaarder wegen dan de zorg om het zelf. Tegelijkertijd kan het zelf op allerlei manieren, als een duveltje uit een doosje, tevoorschijn komen en onverwachts zijn aandacht opeisen. Plotseling kun je ook als goed bedoelende ouder egoïstisch of egocentrisch uit de hoek komen, loop je tegen je grenzen aan door vermoeidheid, in je communicatieve vaardigheden of in je inzicht in de leefwereld van je kind. Vooral bij tieners kunnen ouders voor pittige vragen komen te staan.

Ik kan nog eindeloos doorgaan met het noemen van doelgroepen, maar ik stop bij 'ouders van tieners'. Daar moet een boeiend gesprek kunnen ontstaan over goed en kwaad, zonde en rechtvaardiging, schuld en verlossing, scheiding en verzoening. Wanneer ik met deze ouders in gesprek ga, weet ik uit de hierboven genoemde leefwereld van tieners welke begrippen daarin een rol kunnen spelen. Deze begrippen kunnen worden aangevuld met de begrippen die ik bij 'ouders' heb genoemd. Wanneer we het vervolgens over de boodschap gaan hebben, de rechtvaardigingsleer benaderd vanuit de actuele bedreigingen van het kwaad, zou ik deze doelgroep minder zwaar tegemoet willen treden door in te zoomen op een belangrijk begrip in onze hedendaagse samenleving, zoals eigen verantwoordelijkheid. Op het moment dat je je eigen verantwoordelijkheid opneemt, gaat het ook over stuiten op de grenzen van je mogelijkheden en je eigen verantwoordelijkheid. Wat kunnen vergeving, genade, rechtvaardiging voor ons betekenen? Worden wij, moderne mensen, daar beter van? Wordt de wereld daar beter van?

In de methode is het van belang om de leefwereld van de jongeren dichtbij te krijgen. In samenwerking met een jongerenwerker is misschien wel aan een korte documentaire te komen die de leefwereld van jongeren dichtbij brengt, waarin de ernst van de bedreigingen zichtbaar wordt, zonder dat je in extremen hoeft te vervallen. Het zou ook interessant kunnen zijn om een jongen en een meisje van 16-18 jaar bij deze avond te betrekken. In de publiciteit zouden we kunnen werken via de lijsten van vormelingen in de afgelopen jaren. Met deze oude lijsten en via het gedigitaliseerde adressenbestand van de parochie zijn (betrokken) ouders van tieners op te sporen. Verder zijn er wellicht contacten met scholen, bibliotheken, huisartsenpraktijk enz., allemaal plaatsen die goed kunnen zijn voor een folder of poster. Het lijkt me ook goed om te kijken of de doelgroep kan participeren in het bedenken van de opzet, de werving en de uitvoering. Dat kan extra werk geven, maar kan zich ook vertalen in het resultaat.

U ziet het: 'het molentje van Roijen' draait op volle toeren en kan een belangrijk middel zijn om tot een boeiende activiteit te komen. En ik verzeker u, de kans dat een journalist geïnteresseerd raakt groeit en ook de kans dat men het artikel in de krant van begin tot eind wil lezen groeit. Het onderwerp rechtvaardigingsleer is slechts een voorbeeld, want we kunnen elk onderwerp in het boek van Kasper op deze manier tegemoet treden. Sterker, wanneer we in Breda het onderwerp eucharistie / avondmaal goed onder de aandacht willen brengen, zullen we eerder moeten kijken zodat we mogelijke reacties kunnen kanaliseren om een vruchtbare dialoog mogelijk te maken, een dialoog aan de basis die mensen bemoedigt en stimuleert. Wanneer we het boek van kardinaal Walter Kasper een plaats willen geven in onze oecumene is het belangrijk om doelgericht en strategisch te werk te gaan. We moeten niet somberen over negatieve tendensen in de oecumene om ons heen, maar we moeten blijven proberen de mogelijkheden te benutten. Er is geen sprake van een 'oecumenische winter', maar enkel van een seizoen waarin we van het spontaan idealisme overgaan naar de discipline van het realisme.

Een katholiek symposium

door Peter-Ben Smit

Inleiding

Op 14 oktober 2011 vond in het huidige zalencentrum 'In de Driehoek', tevens de oude Oud-katholieke schuilkerk Ste. Gertrudis, een symposium²³ plaats rond het boek *Oud- en nieuw-katholiek. De spirituele zoektocht van die andere katholieken*, geschreven door mgr. dr. Joris Vercammen, oud-katholiek Aartsbisschop van Utrecht en docent ecclesiologie aan het Oud-katholiek Seminarie in Utrecht.²⁴ Het boek biedt Vercammen's zicht op wat katholiek kerk-zijn in de 21ste eeuw zou kunnen betekenen en vormt zo een soort ecclesiologisch en theologisch manifest. Passend bij een boek dat door een katholieke bisschop is geschreven en is bedoeld om door de (katholieke) kerk te worden gereciperd, werd er rond het werk een symposium georganiseerd, dat het theologisch (en spiritueel) gesprek over katholiciteit in de 20ste eeuw in een breder kader voortzette. Als hoofdreferenten waren twee personen uitgenodigd: drs. Gerhard Schuil, directeur van de Stichting Oikos, een oecumenische organisatie die zich sterk maakt voor armoedebestrijding en duurzame ontwikkeling, en prof. dr. Marcel Sarot, hoogleraar Geschiedenis en Wijsbegeerte van Religiewetenschap en Theologie aan de Faculteit Geesteswetenschappen van de Universiteit Utrecht, hoofd van het departement Religiewetenschap en Theologie, en tevens rooms-katholiek diaken. Aartsbisschop Vercammen had zelf de gelegenheid om op beide referaten te reageren, en de overige deelnemers aan het symposium, een zeer gemêleerd oecumenisch gezelschap, had ruimte om zich direct in discussie met de referenten te begeven. Ondergetekende leidde het symposium in. Aangezien de referaten hier verschijnen in een naar aanleiding van het symposium bewerkte vorm volgt hier geen verder verslag van het symposium. In plaats daarvan wordt het geheel in de bredere context van (oud-)katholieke theologiebeoefening en ecclesiologie geplaatst.

Katholieke theologie in het meer- en enkelvoud

Een boek met de titel *Oud- en nieuw-katholiek. De spirituele zoektocht van die andere katholieken* roept de vraag op of er dan verschillende soorten katholieken zijn. Eigenlijk niet, natuurlijk, want de notie 'katholiciteit' is nauw verbonden met de notie van de eenheid van de kerk. Natuurlijk is het tegelijkertijd zo dat het confessionele landschap zo is, dat zelfs de verschillende kerken die 'katholiek' in hun naam voeren, in Nederland met name de Rooms-katholieke Kerk en de Oud-katholieke Kerk, niet in ieder opzicht op één lijn zitten.²⁵ Daarnaast zien vele andere kerken zich ook als 'katholieke', of 'algemeen', in ieder geval als kerken die 'het geheel betreffen', zowel wat de participatie in het heilswerk betreft als ook wat hun reikwijdte in de wereld betreft.²⁶ Tegelijkertijd is iedere bijdrage aan de theologie

²³ Het symposium werd mogelijk gemaakt door de medewerking van Valkhof Pers, het Departement Religiewetenschap en Theologie van de Universiteit Utrecht, het zalencentrum 'In de Driehoek', het Oud-katholiek Boekhuis en het Bisschoppelijk Bureau, de parochie Utrecht, het Oud-katholiek Seminarie en het Metropolitane Kapittel van Utrecht. – 14 Oktober was tevens de verjaardag van de auteur.

²⁴ Joris Vercammen, *Oud- en nieuw-katholiek. De spirituele zoektocht van die andere katholieken*. Nijmegen, Valkhof Pers, 2011. Zie ook zijn eerdere werk: J.A.O.L. Vercammen, *Identiteit in beraad. Theorie en praktijk van het parochieel identiteitsberaad in vier oud-katholieke parochies*. Studies over kerkopbouwkunde 6. Baarn, Gooi & Sticht, 1997

²⁵ Hoewel de overeenkomsten toch overheersen. Zie hierover het rapport van de Internationale Rooms-katholieke – Oud-katholieke dialoog, in het Nederlands gepubliceerd als *Kerk en kerkelijke gemeenschap*. Kerkelijke Documentatie jrg. 37 nr. 9-10, november 2009. Perspectief nr. 7 (maart 2010) is als een themanummer aan dit rapport gewijd.

²⁶ Zie voor de verhouding tussen 'kwantitatieve' en 'kwalitatieve' katholiciteit vanuit (oud-)katholiek perspectief met name Urs von Arn, Was macht die Kirche katholisch? Perspektiven einer christkatholischen Antwort. In: Wolfgang W. Müller (ed.), *Katholizität – Eine ökumenische Chance*. Schriften Ökumenisches Institut Luzern 4, Zürich, TVZ, 2006, blz. 147-186. Von Arn benadrukt met name dat de kwalitatieve katholiciteit, dat wil zeggen de

vanuit katholiek perspectief (van welke aard ook) – eigenlijk – ook een bijdrage aan katholieke theologie in het algemeen.²⁷ Geen kerk of traditie kan er immers onderuit: niet niet alleen op de wereld te zijn, maar zelfs op de wereld te zijn met andere kerken en tradities, die menen dezelfde traditie voort te zetten ofwel hetzelfde ‘erfgoed te delen’, zoals het in een rooms-katholiek – oud-katholiek dialoogdocument, dat op verzoek van de Katholieke Vereniging voor Oecumene tot stand kwam, wordt genoemd.²⁸ Als het goed is, wordt een bijdrage tot katholieke theologie dan ook in algemeen katholiek verband besproken en, gezien het confessionele landschap, betekent dat: in oecumenisch verband. Dit hoort bij het karakter van katholieke theologie als theologie, die in verschillende tradities bestaat. Het hoort ook bij het karakter van de theologiebeoefening en de ambtsopvatting zoals die binnen de Oud-katholieke Kerk van Nederland, en andere katholieke kerken maar dat is niet het onderwerp van deze bijdrage, bestaat.²⁹

De vorm van een zoektocht: katholieke theologiebeoefening en katholiek ambt

Wanneer de plaats van oud-katholieke theologie, en daarmee ook van *Oud- en nieuw-katholiek*, binnen het theologisch (en kerkelijk) landschap kan worden beschreven zoals zojuist gedaan, dan is een verdere vraag, die van belang is, wat nu de vorm is van de ‘spirituele zoektocht’ waarvan in het boek van Vercammen sprake is. Theologische waarheidsvinding en het bijbehorende proces kunnen immers op verschillende manieren plaatsvinden en worden gestructureerd. Eén van de kenmerken van oud-katholieke (en iedere andere) ecclesiologie, en daarmee van oud-katholieke identiteit en spiritualiteit, is dan ook niet alleen de opvatting over wat de kerk nu eigenlijk is, maar ook hoe meningsvorming (of ‘waarheidsvinding’) in de kerk en de daarop opbouwende besluitvorming tot stand komen.³⁰ Zowel het boek *Oud- en nieuw-katholiek* als het symposium op 14 oktober maken deel uit van dit proces. Om deze reden is het van belang dit proces vanuit (oud-)katholiek perspectief te schetsen.

Vanuit oud-katholiek perspectief is de kerk gemeenschap met Jezus Christus en op die manier tegelijkertijd een gemeenschap van mensen die Christus navolgen.³¹ Deze navolging van Jezus Christus als de eigenlijke voorganger op de weg naar God gebeurt als gemeenschap die in haar midden weer menselijke voorgangers kent, die op een bijzondere manier het initiatief nemen om deze gemeenschap als lichaam van Christus te doen groeien en stappen te laten zetten op de weg van de navolging.³² Bisschoppen zijn bij uitstek zulke menselijke voorgangers. Ze zijn door de Geest en de Kerk gekozen en gewijd om als voorganger de Kerk te dienen, letterlijk als liturgisch voorganger, en, daaruit voortvloeiend, ook als organisator van het kerkelijk leven in een bisdom en als theologisch voordener en

---

participatie van een kerk aan het gehele heil, primair is ten opzichte van de kwantitatieve katholiciteit, de wereldwijde uitbreiding van de kerk, die een afgeleide is van het eerste.

²⁷ Zie hiervoor ook de oudere dogmatiek van de hand van aartsbisschop Andreas Rinkel, *Dogmatische theologie*. Amersfoort, 1956, die in de inleiding op zijn werk benadrukt, dat hij in eerste instantie *katholieke*, niet (op een confessionele manier) *oud-katholieke* theologie wilde bedrijven. Voor hem gold dat goede katholieke theologie gewoon oud-katholieke theologie was en omgekeerd.

²⁸ *Het gezamenlijk erfgoed in vreugde delen. Advies aan het bestuur van de Katholieke Vereniging voor Oecumene inzake de verhouding tussen de Oud-katholieke en de Rooms-katholieke Kerk in Nederland*. 's Hertogenbosch, 2004

²⁹ Oud-katholieke theologie, zoals deze zich in de 20ste eeuw heeft ontwikkeld, heeft zich, in het bijzonder ook wanneer het om theologische vernieuwing en verdieping ging, met name in oecumenische discussies, of naar aanleiding daarvan, verder ontwikkeld. Zie bijvoorbeeld de relevante hoofdstukken in: Mattijs Ploeger, *Celebrating Church. Ecumenical Contributions to a Liturgical Ecclesiology*. Netherlands Studies in Ritual and Liturgy 7, Tilburg, Liturgisch Instituut, 2008; Peter-Ben Smit, *Old Catholic and Philippine Independent Ecclesiologies in History. The Catholic Church in Every Place*. Brill, Leiden, 2011

³⁰ Zie in dit kader ook het recente handboek van Jan J. Hallebeek, *Canoniek recht in ecclesiologische context. Een inleiding tot het kerkelijk recht van de Oud-Katholieke Kerk van Nederland*. Publicatieserie Oud-katholiek Seminarie 49, Amersfoort / Sliedrecht, Oud-katholiek Boekhuis / Merweboek, 2011

³¹ Zie voor het volgende bijvoorbeeld Ploeger, *Celebrating*, blz. 502-504

³² Zie voor de nadruk op ambt en initiatief bijvoorbeeld Urs von Arx, Was macht die Kirche katholisch?

leraar. Als voorganger neemt een bisschop op deze gebieden steeds weer initiatieven die de hele gemeenschap betreffen en, idealiter, doen groeien in gemeenschap met Christus. Net zoals echter voorgaan in de liturgie iets is, dat in gemeenschap, in dialoog met, en ten dienste van de vierende gemeente plaatsvindt, vindt ook voordenen en voorgaan in de theologische reflectie in een dergelijk verband plaats en, strikt genomen, alleen op deze manier werkelijk mogelijk, tenminste zolang het om (oud-)katholieke theologie gaat. Deze verantwoordelijkheid van bisschoppen enerzijds en de verankering ervan in de gemeenschap van de kerk anderzijds is in het oud-katholieke kerkrecht en dito ecclesiologie op verschillende manieren tot uitdrukking gebracht. Binnen de *communio-ecclesiologie*, die kenmerkend is geworden voor de Oud-katholieke Kerken van de Unie van Utrecht³³ heeft de verhouding tussen kerk, ambt en theologische reflectie een specifieke plaats gekregen. In het Statuut van de Oud-katholieke Kerk van Nederland (2007) wordt deze taak in art. 79 als volgt omschreven: 'Het Episcopaat draagt tevens zorg voor de zaken die krachtens de katholieke traditie tot de specifieke taak van de bisschoppen behoren, zoals het toezien op de verkondiging van het Evangelie en het bewaren van de leer der kerk, het verzorgen van het geloofsonderwijs en de liturgie, de bediening van de sacramenten en de uitoefening van het pastoraat en de kerkelijke tucht.'

In de ecclesiologische preambule van het Statuut van de Internationale Bisschoppenconferentie van de Unie van Utrecht (2000) wordt deze verantwoordelijkheid van het episcopaat als volgt verder uitgewerkt, allerdings uitgaande van de uitoefening van het episcopaat in haar collegiale aspect:³⁴

(4.1.) 'Voor de Unie van Utrecht betekent dit alles, dat op de eerste plaats aan de bisschoppen de taak is opgedragen zich dienstbaar te maken aan het bewaren van de katholiciteit van de kerk in de eenheid van de geloofsoverlevering, stelling te nemen inzake zich aandienende nieuwe vraagstukken en beslissingen te nemen met het oog op de betrekkingen met andere kerken. Zij staan immers op een kruispunt. Enerzijds zijn ze, als individuele bisschoppen, in eerste instantie gericht op hun lokale en nationale kerken. Anderzijds zijn ze, als college, gericht op hun primaire verantwoordelijkheid voor de gemeenschap van lokale en nationale kerken. In hun synodale bijeenkomsten, dat wil zeggen in de zittingen van de IBC, komt de conciliair gestructureerde eenheid tot uitdrukking, alsmede de verbindende gemeenschap van zelfstandige katholieke kerken, of die nu bestaan uit één enkel bisdom of uit een nationale aaneenschakeling van bisdommen.

(4.2.) Receptie door de kerk wijst erop dat de beslissingen van de bisschoppen, voorbereid en tot stand gekomen in een veelomvattend conciliair proces, zijn ingegeven door de Geest Gods en in overeenstemming zijn met de bedoeling van God met de zending van zijn kerk. Recipiëren impliceert betrokkenheid en medeverantwoordelijkheid van de gedoopten (geestelijken en leken) in het genoemde proces, zowel binnen iedere afzonderlijke lokale of nationale kerk (synoden of andere verantwoordelijke gremia), alsook binnen de Unie van Utrecht als geheel. Omdat het echter een gebeuren is dat wordt geleid door Gods Geest, kan het niet worden vastgelegd in een juridische regeling die in alles voorziet, laat staan beslissend zou zijn.³⁵

Wanneer een bisschop zijn (of haar) verantwoordelijkheid als theologisch leidspersoon waarneemt, gebeurt dit dus noodzakelijkerwijze als deel van een synodaal en conciliair proces. Dit is de structuur van de spirituele zoektocht binnen de (oud-)katholieke traditie van theologiebeoefening, die weer deel is van oud-katholieke ecclesiologie en op die manier van wezenlijk belang voor het oud-katholicisme. Eveneens is het van belang om de

³³ Zie hierover bijvoorbeeld de relevante hoofdstukken in: Ploeger, *Celebrating*, en Smit, *Ecclesiologies*.

³⁴ Zie ook bijvoorbeeld Ploeger, *Celebrating*, blz. 502-504, die deze positie vanuit oecumenisch perspectief ontwikkelt.

³⁵ Tekst in: Urs von Arx / Maja Weyermann (eds.), *Statut der Internationalen Altkatholischen Bischofskonferenz (IBK). Offizielle Ausgabe in fünf Sprachen*. Beiheft IKZ 91, 2001

gesprekspartners, die een rol spelen binnen deze zoektocht, nader te identificeren. Er kunnen er vier worden onderscheiden: de gemeenschap van de 'eigen' kerk, de oecumene, de (theologische) wetenschap en het bredere maatschappelijke discours. Met al deze gesprekspartners is de oud-katholieke theologie, ook door het oud-katholieke episcopaat, op formele en informele manieren verbonden. Wanneer dit zo is, is het ook nodig om op een initiatief op het gebied van de theologische reflectie ook te reageren in interactie met deze vier gesprekspartners. Dit is deel van oud-katholieke theologiebeoefening en spiritualiteit. Tijdens het symposium op 14 oktober kwamen, door de personen van de hoofdreferenten Schuil en Sarot, met name het bredere maatschappelijke discours en het wetenschappelijk (en oecumenisch) perspectief aan bod, terwijl door de vragen van verdere deelnemers ook de bredere oecumenische discussie en de binnenkerkelijke discussie aan bod kwamen. Op deze manier kan het symposium als een (vinger)oefening in katholieke theologie vanuit oud-katholiek perspectief worden gezien, zowel gezien de inhoud als gezien de vormgeving.

Een antwoord op de geloofwaardigheidscrisis van instituten en ideële instellingen

door Gerard Schuil

Bij het lezen en herlezen van het boek *Oud- en nieuw- katholiek. De spirituele zoektocht van die andere katholieken* constateerde ik dat de spiegel, die aartsbisschop Vercammen de kerk voorhoudt, te waardevol is om te lezen als slechts een les voor de kerken alleen. Ik ontdekte dat inzichten uit het boek ook van grote waarde zijn voor maatschappelijke organisaties, organisaties die willen bijdragen aan een menswaardige samenleving. Mijn eigen organisatie, Oikos, reken ik ook daartoe.

De karakterisering van de positie van de kerk, in het begin van het boek, is ook herkenbaar voor veel ideële organisaties. Net als de kerken maken veel ideële organisaties in het huidige tijdsgewricht een geloofwaardigheidscrisis door. Beiden slagen er nauwelijks in om op positieve wijze van zich te doen spreken. Vercammen stelt dan ook terecht dat dit geldt voor alle groeperingen en instanties die een 'Groot Verhaal' willen aanreiken. Het is vanuit deze problematiek dat ik het boek heb gelezen. Graag neem ik u mee in mijn persoonlijke zoektocht, aan de hand van het boek, naar het antwoord op de vraag: wat ligt ten grondslag aan dit gedeelde onvermogen en wat staat ons te doen?

Mijn persoonlijke conclusie deel ik alvast nu met u. Veel van de maatschappelijke kritiek is volgens mij gericht op de wijze waarop we de instellingen hebben vormgegeven (of hebben laten verworden). De kritiek lijkt zich nauwelijks te richten op de intenties of de 'geest' van de instellingen. Er is volgens mij een direct verband tussen de felheid van maatschappelijke kritiek op instellingen en de ontstane ruimte tussen de 'geest' van de instelling en haar institutionele, fysieke verschijningsvorm. Ik wil u de komende minuten duidelijk trachten te maken hoe ik tot deze conclusie ben gekomen.

Maar voordat ik definitief van wal steek wil ik kort even stilstaan bij de vraag of het gerechtvaardigd is om de directe vertaalslag te maken van de uitdagingen voor de kerk naar die van maatschappelijke organisaties. Misschien niet, want natuurlijk zijn er vele verschillen. Maar het feit dat beiden zich tot opdracht stellen de menselijkheid in de samenleving te bevorderen, legitimeert mijns inziens de vergelijking. Bovendien ben ik ervan overtuigd dat gezamenlijk leren verrijkend is voor beide. En als slotargument: het is het onoverkomelijke lot van een schrijver dat anderen met zijn ideeën aan de haal gaan. Jarig of niet jarig.

De verschuivende positie van kerken en maatschappelijke instellingen is al veel besproken, en vanuit de meest uiteenlopende hoeken belicht: theologisch, sociologisch enzovoort. Het boek van Vercammen verdient lof, omdat hij het niet bij een analyse laat maar ook richting kiest en voor de kerk concrete opdrachten formuleert. Ik noem er slechts een paar, omdat ik graag de focus wil leggen op die punten die zeggingskracht hebben, zowel voor de kerk als voor organisaties zoals Oikos.

Hoe verlossen we onszelf van onvermogen? Dit is in mijn ogen de centrale vraag die ten grondslag ligt aan het boek. De vraag wordt weliswaar nergens letterlijk gesteld, maar ik heb het boek ervaren als een zoektocht naar antwoord op deze vraag. In zijn antwoord op de vraag wat kerken te doen staat, formuleert Vercammen een driedelige zending van de kerk: ontcijfering van de wereld, humanisering van de cultuur, en getuigen van verzoening. Hieruit worden vervolgens vijf opdrachten voor de kerk ten opzichte van samenleving gedestilleerd. Ik noem ze kort. Voor een uitgebreide beschrijving verwijs ik naar het boek.

1. Wees een plaats voor ontmoeting en geborgenheid.
2. Bevorder menswaardigheid en solidariteit.
3. Creëer mystieke plekken, rustplaatsen in de samenleving.
4. Schep een actieve omgang met de multireligieuze samenleving.

5. Verkondig het evangelie luisterend, oftewel in dialoog.

Hoe moeten we deze vijf opdrachten: 'wees, bevorder, creëer, schep en verkondig' in hun samenhang verstaan? Voor mij is het verbindende en onderliggende sleutelwoord tot een succesvolle volbrenging van deze opdrachten: ontmoeting. Dit woord is voor mij onlosmakelijk verbonden met het werk van de bekende Oostenrijks - Israëlitische godsdienstfilosoof Martin Buber (1878 – 1965). Buber biedt in zijn hoofdwerk *Ich und Du* (1923) belangrijke inzichten voor de fundamentele uitdagingen waarvoor zowel kerk als maatschappelijke organisaties juist in deze tijd staan. Een spirituele zoektocht van die andere katholieken is mijns inziens niet compleet zonder Buber.

Voor Buber bestaan in essentie twee soorten relaties: de Ik-Jij - relatie en de Ik-Het - relatie. Alleen in de Ik-Jij - relatie vindt echte ontmoeting plaats met de ander. Alleen bij de Ik-Jij - relatie is er wederkerige ontmoeting met het andere individu. Het woord in-divi-du gebruik ik hier in de oude betekenis van ondeelbaarheid in plaats van in de moderne betekenis van afzonderlijkheid. Ondeelbaarheid, zoals een vers meer is dan losse woorden en een melodie meer dan tonen In de Ik-Het - relatie daarentegen wordt de andere hij / zij geobjectiveerd, geclassificeerd, ingedeeld, niet op basis van het geheel maar slechts op deelaspecten, kenmerken, uiterlijkheden.

Het antwoord op de vraag waar het werk van Buber raakt aan de uitdagingen voor kerk en maatschappelijke organisaties vinden we in deel 2 van Buber's hoofdwerk *Ich und Du*, waarin hij het proces van voortschrijdende vervreemding binnen de westerse samenleving analyseert. Al in 1923 constateerde Martin Buber de dominantie van de Ik-Het - relatie in de samenleving. Hij zag relaties verzakelijken, en mensen die elkaar op kenmerken classificeerden. Als gevolg van de dominantie van de Ik-Het - relatie zag hij een splitsing in de samenleving in twee gescheiden compartimenten: 'instituties' en 'gevoelens'. Aan de ene kant uiterlijke instituties verbonden aan het Het - domein waarin men doelmatig werkt. Aan de andere kant de 'gevoelens' verbonden aan het Ik - domein, waarin men leeft en bijkomt, "in de schommelstoel" aldus Buber. Tegenwoordig zouden we zeggen 'lekker op de bank voor de buis' of 'op de *fatboy* achter het internet'.

De dominantie van de Ik-Het - relatie die Martin Buber constateerde heeft zich in onze tijd voortgezet, tot in het extreme. Is dat erg? Voor velen zijn immers het privéleven van het Ik (het domein van de gevoelens) en het collectief (het domein van de instellingen) terecht twee gescheiden zaken. Veel mensen hechten aan de scheiding tussen de domeinen van 'Ik' en 'Het' en zien dit als de onoverkomelijke natuurlijke ordening van de moderne samenleving. Ik denk inderdaad dat de dominantie van de Ik-Het - relatie erg is. Want net als Buber geloof ik dat instellingen geen openbaar leven maken en gevoelens geen persoonlijk leven. Beiden zijn, inherent aan hun wezen, gericht op zichzelf en niet in staat verbinding te maken met elkaar. Gevoelens en instituties zijn noodzakelijk, onvermijdelijk én wenselijk, maar geen voldoende voorwaarde voor een menswaardige samenleving.

Toch is de veronderstelling dat ze dit wel doen hardnekkig, met als gevolg dat een groot deel van onze huidige samenleving wordt vormgegeven op basis van deze illusie. Om het populair te zeggen: we leven tegenwoordig in een emocratie (gevoelens en instituties zonder verbinding). De manier waarop in de massamedia altijd wordt gezocht naar de emotie en de grote afstand van mensen tot de politiek zijn hiervan, denk ik, duidelijke voorbeelden. Buber heeft de onmacht en beperking van de Ik-Het - relatie beeldend verwoord. Het afgesplitste 'Het' van de instelling noemt hij een Golem, het afgesplitste 'Ik' van de gevoelens een rondfladderende ziele vogel. Beide kennen de mens niet en geen van beide kent de gemeenschappelijkheid.

Ook kerk en ideële organisaties hebben zich in mijn ogen te veel laten meevoeren in de sluipende dominantie van de Ik-Het - relatie. Geloof wordt tegenwoordig maatschappelijk

uitsluitend getolereerd op de twee gescheiden polen van 'Ik' en 'Het'. Op de ene pool van het 'Ik' is ruimte voor innerlijke overtuiging en spiritualiteit (de fladderende ziele vogel). Het is een afgesloten pool die in het uiterste geval verwordt tot, hier leen ik een beeld uit het boek van Vercammen, 'een spirituele rollator voor wie geestelijk niet meer zo goed ter been is'. Op de andere pool van het 'Het' vinden we een nuttig maar ongevaarlijk, kleurloos instituut dat onder de tucht van doelmatigheid de samenleving mag voorzien van normen en waarden. Zie hier de Golem. Terecht stelt Vercammen zich teweer tegen deze positionering van de kerk.

De dominantie van het Ik-Het - denken in de huidige samenleving zie ik ook vertaald in de korte termijn oplossing van organisatiegoeroes en marketeers die adviseren om via emoties ('gevoelens' van het Ik - domein) organisaties te revitaliseren en, breder, individuen via emoties weer verbinding te laten maken met het collectief. Ik wil het tekort van dit modieuze perspectief illustreren aan de hand van de veel gehanteerde methode van fondsenwerving door maatschappelijke organisaties. Veel fondswervende campagnes voor (nood)hulp doen een sterk appèl op de emotie. In Bubers taal: op de afgesloten gevoelens behorend tot het Ik - domein. U kent wel die filmpjes, begeleid met een klemmende oproep om te geven en ondersteund met *unheimische* muziek. Hierdoor ontstaat weliswaar een reactie, er wordt gegeven, maar geen relatie, noch met de hulporganisatie, noch met de problematiek die achter de oproep schuilt. Het draagt zeker niet bij aan ontcijfering van de wereld, iets wat voor Vercammen onderdeel is van de zending van de kerk en in mijn ogen ook een opdracht is van maatschappelijke organisaties. De donateur reageert wel op dergelijke campagnes, maar maakt geen werkelijke verbinding met de ander, noch met de slachtoffers, noch met de fondswervende instelling, maar slechts met de eigen emotie. Dit is gevaarlijk want gevoelens zijn sterk wisselend en kunnen dus ook omslaan. Op termijn leidt deze werkwijze tot ondermijning van de relatie met de fondswervende instelling en, erger, met de solidariteit met slachtoffers die centraal staan in de campagnes. Door eenzijdig in te zetten op mechanieken van de Ik-Het - relatie plegen de instellingen roofoverval op de relatie met diegenen die hen steunen.

Het moge duidelijk zijn: ik geloof niet dat de schaduwzijden van de dominantie van de Ik-Het - relatie in onze tijd kan worden opgelost met meer van hetzelfde. Verder gaan op deze weg is contraproductief voor kerken en maatschappelijke organisaties en zelfs gevaarlijk voor de samenleving. Buber verwoordt het mooi: "Als een cultuur niet meer haar centrum heeft in het levende, onophoudelijk vernieuwende relatieproces (de Ik Jij - relatie), dan verstart zij. .... Ze wordt alleen nog eruptief bij tijd en wijle door gloeiende daden van vereenzaamde geesten doorbroken". In kranten en op TV worden we regelmatig geconfronteerd met deze gloeiende daden van vereenzaamde geesten.

Al met al een somber beeld. Maar de oplossing ligt ook besloten in het voorgaande citaat. Het antwoord ligt in wat Buber het onophoudelijk vernieuwende relatieproces tussen Ik en Jij noemt. Kerk en ideële organisaties moeten, binnen hun instellingen en in hun relatie met de samenleving, de Ik-Jij - relatie, tegen de stroom in, telkens opnieuw realiseren. Dit is de les van Buber en volgens mij ook de opdracht die Vercammen ons geeft. Volgens mij doelt Vercammen hier ook op als hij schrijft: "Mensen zijn geschapen om te genieten, met en van elkaar, met en van God en van de schepping. Dit is de kern van verbondenheid die het evangelie voor ogen staat en die gelovigen op hun beste 'mystieke' momenten mogen ervaren". Ik zie hierin een oproep voor de kerk én maatschappelijke organisaties om de hegemonie van de Ik-Het - relatie in onze wereld keer op keer te doorbreken, zowel intern als extern, en niet te berusten in een instrumentele rol, als die ons wordt toebedeeld, vanuit een diep besef dat onze organisaties in dienst staan van een levende beweging, een beweging die weet dat alle werkelijke leven ontmoeting is tussen Ik en Jij; een beweging die bij zichzelf begint, maar niet bij zichzelf eindigt, van zichzelf uitgaat maar niet naar zichzelf toe streeft en, tot slot, zichzelf is, maar niet met zichzelf bezig is. Want net als Buber geloof ik dat de ware geschiedenis wordt uitgevochten tussen personen die zeggen 'ik ben' (zichzelf

zijn) en diegenen die zeggen 'ik ben zo' (bezig zijn met zichzelf). Laten we daarom diegenen die stellen 'ik ben zo' aanraken en, net zoals vroeger op het schoolplein tijdens tikkertje, daarbij de bevrijdende woorden zeggen: 'Jij bent!'

Oud-katholieken, nieuwe katholiciteit?

*notities over jodendom, missie en katholiciteit bij een boek van mgr. Joris Vercammen*³⁶

door Marcel Sarot

Inleiding

Het is mij een vreugde en een voorrecht, te mogen reageren op het prachtige boek van mgr. dr. Joris Vercammen. Als ik het kort zou moeten karakteriseren, dan zou ik zeggen dat het in dit boek in de kern gaat om de identiteit van de christelijke traditie, de christelijke kerk ook, tussen aan de ene kant de vroege kerk, waarop de kerk steeds weer terug wil grijpen om zichzelf te blijven, en aan de andere kant de hedendaagse cultuur. De kunst is het, zo lijkt mgr. Vercammen ons te willen voorhouden, om allebei te doen: luisteren naar de cultuur en luisteren naar de vroege kerk. En vervolgens moet men ze dan bij elkaar brengen. Het boek is niet een kille, wetenschappelijke analyse. Mgr. Vercammen zegt zelf in het boek, dat het het midden houdt tussen een meditatie en een preek. Het gaat dus niet om wetenschappelijk onderzoek of afstandelijke observaties, maar om een geloofstekst waarin de auteur zelf ook niet buiten schot blijft.

Mgr. Vercammen schrijft sensitief en intelligent over geloof en ongelooft, spiritualiteit, vrijheid en gebondenheid, over het belang van kerk en over het belang van de vroege kerk, over roeping, overgave, gastvrijheid en de drie ene God. Voor een christen, van welke denominatie ook, is hier meer te herkennen dan te kritiseren. Ik ben er van overtuigd dat dit boek met vrucht kan worden gelezen kan, en met nog meer vrucht in leesgroepjes kan worden besproken. Want vaak zit er meer in de tekst dan je er bij eerste lezing uithaalt, en dan is samen lezen en bespreken een passend middel om de rijkdom van een tekst bloot te leggen.

Mgr. Vercammen brengt zijn overwegingen met de nodige bescheidenheid. Enerzijds zou dat ermee te maken kunnen hebben dat de gezagspraak van een oud-katholieke aartsbisschop niet absoluut is. Daarover laat het boekje geen twijfel bestaan. Anderzijds krijg ik de indruk, dat Vercammen de inzichten die hij hier aanbiedt, niet met bisschoppelijk gezag wil bekleden. Hij schrijft immers: 'Ik zal proberen uiteen te zetten wat het, *volgens mij*, betekent om een oud-katholiek christen te zijn' (mijn cursivering).³⁷ Maar hij gaat daarbij niet zover als de Paus, die in zijn Jezusboeken expliciet zegt dat hij ze als theoloog schreef, niet als Paus, en dat ze mogen worden weersproken.

Uit het feit dat ik ben uitgenodigd om een rooms-katholieke reactie te geven, maak ik echter op dat kritiek niet als ongepast zal worden beschouwd. Ik zal de vrijheid nemen niet alleen mijn instemming, maar ook mijn kritiek tot uitdrukking te brengen. Op drie punten zal ik kritische vragen stellen bij dit boek. Het betreft één punt dat in dit boekje een bijrol vervult, namelijk de visie op het jodendom, en twee punten van meer centraal belang: de visie op missie of zending en de opvatting van katholiciteit.

Mgr. Vercammen's visie op het jodendom

Dat ik op mgr. Vercammen's visie op het jodendom inga, hoewel die eigenlijk geen rol van betekenis vervult in zijn boek, heeft twee redenen. (1) Welke visie een christen op het jodendom heeft, is van groot belang. Christelijk antijudaïsme en antisemitisme – waarbij ook mijn eigen kerk boter op het hoofd heeft – hebben bijgedragen aan een klimaat waarin de

---

³⁶ Joris Vercammen, *Oud- en nieuw-katholiek: De spirituele zoektocht van die andere katholieken*, Nijmegen, Valkhof Pers, 2011

³⁷ Ibidem, blz. 14

Shoah kon plaatsvinden.³⁸ (2) Juist op dit aangelegen punt vind ik de opvatting van mgr. Vercammen buitengewoon ongelukkig. Laat ik hem hier maar zelf aan het woord laten: 'Het Volk van Israël [...] maakte [...] de roeping om belofte te zijn tot een stenen tempel, een symbool van roem en aanzien. In plaats van een toegewijde getuige te zijn van Gods belofte en die uit te dragen, raakte zij verstrikt in fantasieën over haar eigen belangrijkheid. Daarom bouwde zij de tempel, als prestigeobject. Jezus heeft die tempel afgebroken. Hij ontmaskerde de tempel als leugen. In plaats van de tempel gaf hij zijn liefde tot in de dood en zijn vertrouwen in Gods belofte (Johannes 2, 19). Met die liefde en dat vertrouwen bouwde Hij een nieuwe tempel, die voortaan het ijkpunt is van ons geloof en de plek van de ware aanbidding.'³⁹

Ik neem voetstoots aan dat deze passage voortkomt uit de liefde en het enthousiasme van mgr. Vercammen voor Jezus Christus, die uit zijn hele boek spreekt. Maar toch, als je deze passage kritisch leest, kun je iets van vervangingstheologie terugvinden in de suggestie dat Jezus de tempel afbrak en ontmaskerde als leugen en dat Hij ons zijn liefde heeft gegeven in plaats van de tempel. Vercammen stelt Jezus tegenover de tempel. De enige Bijbeltekst die hij hier citeert is Joh. 2,19 'Breek deze tempel maar af, en ik zal hem in drie dagen weer opbouwen.' Door die tekst op de tempel in Jeruzalem te betrekken, lijkt hij te delen in het misverstand van de eerste hoorders. Johannes corrigeert hen echter in vers 21 en zegt daar: 'Maar hij sprak over de tempel van zijn lichaam.' Na de dood van Jezus had de tempel voor zijn volgelingen niet afgedaan. De apostelen kwamen zelfs dagelijks samen in de tempel voor het middaggebed (Handelingen 2, 46, 3, 1) en gaven daar ook onderricht (Handelingen 5, 21, 42), en de rol van de joden als getuigen van God is volgens Paulus (Romeinen 3, 1-4) nog geenszins uitgespeeld. Jezus heeft de val van de tempel voorzien (Lucas 19, 41-48), maar Hij heeft haar niet als leugen ontmaskerd. En ook wanneer wij de kritiek op de tempelbouw in het Oude Testament serieus nemen (2 Samuel 7, 5-7), gaat het te ver om te doen alsof met de bouw van de tempel de rol van het joodse volk als getuige van God was uitgespeeld, en alsof tempelbouw gelijk staat aan ongehoorzaamheid aan God. Mocht dit boekje meerdere drukken beleven, hetgeen ik hoop, dan zou ik er voor pleiten dat deze bladzijde wordt herschreven.

De twee andere punten van kritiek die ik hier naar voren wil brengen, betreffen weliswaar meer de hoofdlijn van het betoog, maar ze vallen in de categorie van '*respectful disagreement*'. Ik verdedig andere keuzes dan mgr. Vercammen, maar tegelijkertijd kan ik zien hoe zijn keuze ook verdedigbaar is. Het betreft hier mgr. Vercammen's visie op missie / zending en op de katholiciteit van de kerk.

Missie en zending⁴⁰

Een van de mooie dingen in het boek van mgr. Vercammen is, dat we hier te maken hebben met een bisschop die niet direct begint te verkondigen, maar die begint met luisteren: luisteren naar het evangelie en luisteren naar de eigen cultuur. Wie zijn eigen cultuur niet kent, kan ook het evangelie niet brengen in die cultuur. En die eigen cultuur is er een, waarin mensen leven in een klein wereldje en druk zijn⁴¹, waarin de grote verhalen zijn verdwenen⁴² en het vertrouwen in instituten is gedaald⁴³, en waarin kerken met enig wantrouwen worden bekeken als vrijplaatsen voor kneusjes⁴⁴. Mgr. Vercammen is zich van deze context bewust

³⁸ Hierover heb ik uitvoeriger over geschreven. Marcel Sarot, Auschwitz, Morality and the Suffering of God. In: *Modern Theology* 7 (1991), blz. 135-152

³⁹ Joris Vercammen, *Oud – en nieuw- katholiek*, blz. 57

⁴⁰ Zie hiervoor Anton Houtepen, *God, een open vraag: Theologische perspectieven in een cultuur van agnosme*. Zoetermeer, 1997; Charles Taylor, *A Secular Age*. Cambridge, MA 2007

⁴¹ Joris Vercammen, *Oud- en nieuw- katholiek*, blz. 8

⁴² Ibidem, blz. 23-24

⁴³ Ibidem, blz. 8

⁴⁴ Ibidem, blz. 17

en schetst haar in aansprekende bewoordingen, maar wil zich desalniettemin inzetten voor de verkondiging van het evangelie in onze cultuur. Missie of zending staat bij hem in hoog aanzien. Ik waardeer die missionaire bevoegenheid en denk dat die van groot belang is voor de kerk. We leven in een postchristelijke samenleving en moeten werken aan een herkerstening en een nieuwe evangelisatie.

Toch heb ik op dit punt ook een vraag bij het boek. En ik moet daar eerlijk bij zeggen dat ik deze kritiek niet zou hebben als ik de Oud-katholieke Kerk niet wat beter zou kennen. Maar ik ken haar wel. Op de laatste seminariedag hoorde ik hoe zeventien van de negentien seminaristen van buiten de Oud-katholieke Kerk afkomstig waren. Twee van hen hielden een studentenpraatje: de één was afkomstig uit de Protestantse Kerk, de ander uit de Rooms-katholieke. De aartsbisschop zelf is afkomstig uit de Rooms-katholieke Kerk, en de rector van het seminarie weer uit de Protestantse Kerk. Zo kan ik nog wel even doorgaan, en ik kan er aan toevoegen dat verschillende oud-katholieken in de loop van de tijd hebben geprobeerd, ook mijn vrouw en mij, duidelijk te maken dat ik bij hen beter af zou zijn. Kortom, de Oud-katholieke Kerk lijkt hierin op bepaalde evangelische kerken, dat zij haar bekeerlingen vooral maakt onder de leden van andere kerken, en zich daarop ook richt. Dit kun je ook zien op de website van de Oud-katholieke Kerk. Daar staat bijvoorbeeld een mooie video: *Stel, ik zoek een kerk*. Deze video is er – de titel zegt het al – niet op gericht, niet-christenen te bekeren tot het christendom, maar christenen die aarzelen bij welke kerk ze het best uit zijn, te overtuigen dat dat de Oud-katholieke Kerk is. Materialen op de website beklemtonen enerzijds de katholiciteit van de Oud-katholieke Kerk, maar geven anderzijds ook voorbeelden van rooms-katholieken die oud-katholiek werden en kritiek op de Rooms-katholieke Kerk.

Tegen de achtergrond van deze kennis heb ik het boek van mgr. Vercammen gelezen. Je zou dus kunnen zeggen, dat ik het met een hermeneutiek van de achterdocht heb gelezen. Maar als je het boek zo leest, dan valt op dat de cultuur in het algemeen heel positief wordt benaderd en dat kerken die meer cultuurkritisch zijn vegen uit de pan krijgen. Die andere kerken worden niet met name genoemd, maar ieder die een beetje op de hoogte is, weet dat veel van deze kritiek de Rooms-katholieke Kerk betreft. Voor wie hier nog aarzelt, is opnieuw de website van de Oud-katholieke Kerk instructief. Dáárop wordt de kritiek in bijna letterlijk dezelfde bewoordingen uitgesproken en wordt de Rooms-katholieke Kerk wel met naam en toenaam genoemd. De passage over het jodendom, die ik eerder heb bekritiseerd, was een illustratie bij een punt van kritiek op de Rooms-katholieke Kerk. Ze begint aldus: 'Het grootste gevaar is dat de kerk zichzelf voor absoluut gaat aanzien, dat ze gaat doen alsof het woord van haarzelf is uitgegaan en dat ze dus zelf belangrijk zou zijn.'⁴⁵ De missie-activiteiten van mgr. Vercammen lijken zich in dit boek meer te richten op christenen die lid zijn van kerken die onvoldoende open zijn naar onze cultuur, dan op ongelovigen. In het boek is mgr. Vercammen expliciet uit op wat hij noemt 'grensverkeer tussen de kerken.' 'Een kerk is geen ledenorganisatie of vereniging. Het is een open structuur en de grenzen zijn vaag. Grensverkeer is toegestaan en wordt actief bevorderd. Hoe groter de missionaire uitstraling, hoe meer gasten de herberg zal kunnen ontvangen. Ook service voor passanten hoort erbij.'⁴⁶ Die 'service voor passanten', zo leer ik op de website, bestaat onder meer uit een gastlidmaatschap voor rooms-katholieken die van hun eigen kerk zijn vervreemd, maar die het ook nog weer te ver gaat om helemaal naar een andere kerk over te stappen.

Het zal niet verbazen, dat ik mij hier als rooms-katholiek-met-hart-en-ziel ongemakkelijk bij voel. Ik ervaar een spanning tussen de oprechte oecumenische gezindheid van de Oud-katholieke Kerk enerzijds, en de bewuste poging om leden van andere kerken, en dan met name van de Rooms-katholieke Kerk, over te halen over te stappen naar de Oud-katholieke Kerk. Let wel: ik zeg niet dat ik het veroordeel wanneer rooms-katholieken overgaan naar de

---

⁴⁵ Ibidem, blz. 57

⁴⁶ Ibidem, blz. 49

Oud-katholieke Kerk. In zekere zin moeten we dankbaar zijn, dat sommige van onze voormalige gelovigen een goed thuis vinden in de Oud-katholieke Kerk. Te vaak hebben we zelf als Rooms-katholieke Kerk steken laten vallen en mensen van ons en van God vervreemd. De kerk die deze kinderen Gods voor Christus bewaart, verdient geen kritiek, maar een pluim. Maar ik heb moeite met de bewuste strategie, mensen van andere kerken over te halen tot grensverkeer, zeker als het mensen betreft die niet door hun eigen kerk zijn beschadigd, mensen zoals ikzelf. Ik heb gezocht naar oud-katholieke reflectie op dit onderwerp, en ze niet gevonden, ook niet in het boek van Vercammen. Tot die reflectie wil ik graag oproepen. En verder zou ik willen vragen: zou het winnen van óngelovigen voor het evangelie niet meer prioriteit mogen krijgen? En zouden we vanuit het evangelie niet kritischer over onze cultuur moeten zijn, dan mgr. Vercammen is?⁴⁷

Het begrip 'katholiciteit'

De Oud-katholieke Kerk is een katholieke kerk. Voor wie het op grond van de naam nog niet duidelijk was, maakt mgr. Vercammen het in zijn boek wel duidelijk.⁴⁸ Maar wat betekent 'katholiek' in dit verband? Mgr. Vercammen geeft een heel aantal verschillende antwoorden. Aanvankelijk zegt hij dat katholiek geïnspireerd zijn betekent: je principes ontleen aan de oude kerk. Dat betekent dan dat de Bijbel en het getuigenis van Jezus Christus uitgangspunten zijn, dat we een open houding ten opzichte van de cultuur moeten hebben, dat de eucharistie centraal staat, dat de kerk niet klerikaal mag zijn, maar vooral lokaal moet zijn, en zo zijn er nog een paar dingen. Voor de goede verstaander is het op dat moment al duidelijk: noch de Romana, die klerikaal en niet primair lokaal is, noch de Reformatie, die cultuurkritisch is en de eucharistie niet centraal heeft staan, zijn waarlijk katholiek. Alleen de Oud-katholieke Kerk voldoet aan deze strenge meetlat. Verderop in het boek volgt nog een hele serie andere antwoorden. 'Katholiek is die kerk die samenwerkt met andere kerken, zodat de gelovigen ervaren dat ze deel uitmaken van de algemene kerk.' Of 'Wat altijd en overal en door iedereen geloofd is, is waarlijk katholiek'.⁴⁹ Of: "Katholiek" heeft [...] te maken met de verbondenheid tussen alle plaatsen waar Christus aanwezig is. Met andere woorden: de katholieke kerk is daar waar gelovigen zich openstellen voor de bevrijding van Jezus' vriendschap en waar de kracht van zijn belijdenis wordt beleden en verkondigd. Katholiek zijn gaat over verbondenheid tussen christenen [...]. Daarom kunnen er twee vragen worden gesteld om het katholieke karakter van ons eigen kerk-zijn te onderzoeken. De eerste vraag is of aan de universaliteit van de christelijke boodschap recht wordt gedaan. [...] De tweede vraag is hoe de kerk haar opdracht om het evangelie te verkondigen ter hand en ter harte neemt.⁵⁰ Nog weer verder wordt 'katholiek' gedefinieerd als 'betrokken op de wereld en levend vanuit een traditie, een geschiedenis'⁵¹, en in de slotzin van het boek als 'betrokken, op de hemel, op de aarde'.⁵² Tegen die tijd is het predicaat 'katholiek' wat mij betreft geheel fluïde en inhoudsloos geworden.

Toch is het begrip 'katholiek', zoals dat in de Apostolische Geloofsbelijdenis wordt gebruikt, niet zo complex. Het Griekse *katholikos* betekent 'algemeen, het geheel betreffend'. Het is een samenvoeging van *kata* (wat betekent 'vanaf', en het woordenboek zegt er dan bij 'ter aanduiding van een beweging van boven naar beneden') en *to holon* (het geheel). Met 'katholiek' wordt derhalve een geheel aangeduid dat een organische samenhang heeft - zoals bijvoorbeeld een dier, of een organisme: die bestaan uit vele verschillende 'onderdelen' die alleen in een bepaalde samenhang dit geheel vormen - en niet een geheel dat wordt

⁴⁷ Zie bijv.: Marcel Sarot, Over het elfde gebod en andere ellende. Contouren van een postmoderne zingeving en van een christelijk antwoord. In: *Soteria: Kwartaalschrift voor evangelische theologische bezinning*, 20/4 (2003) blz. 32-46; Bram van de Beek, *Ontmaskering: Christelijk geloof en cultuur*. Zoetermeer, Meinema, 2001

⁴⁸ Joris Vercammen, *Oud- en nieuw-katholiek*, blz. 12

⁴⁹ Ibidem, blz. 64; citaat uit Vincent van Lérin, *Commonitorium IV*

⁵⁰ Ibidem, blz. 124-126

⁵¹ Ibidem, blz. 127

⁵² Ibidem, blz. 135

verkregen door willekeurig op te tellen of samen te voegen, zoals de stapel stenen op een pallet of het zand in een zandbak. Voor dat laatste heeft het Grieks een ander woord: paj. We kunnen de term 'katholiek' het beste uitleggen door te zeggen dat deze altijd twee brandpunten heeft: uitgebreidheid en samenhang. Wanneer we het hebben over de katholieke kerk hebben we het over de wereldwijde kerk, niet over een plaatselijke parochie of gemeente. Dat is het eerste brandpunt, dat van uitgebreidheid. Maar die wereldwijde kerk is niet slechts de optelsom van plaatselijke parochies en gemeentes. In de term 'katholiek' – en daarmee kom ik bij het tweede brandpunt – is altijd ook datgene meebedacht wat al deze plaatselijke kerken samenbindt en -houdt: het gezamenlijk houden van Gods geboden, het gezamenlijk leven vanuit Gods sacramenten, het leven vanuit de ene waarheid, de onderlinge gemeenschap tussen de plaatselijke kerken, de organisatiestructuur rond een bisschop.

Willen we nog helderder krijgen wat 'katholiek' in dit verband betekent, dan is vooral van belang dat we ons afvragen wat in de belijdenis van de katholiciteit van de kerk wordt afgewezen. Enerzijds wordt de gedachte afgewezen dat ook een kerkgemeenschap die zich heeft geïsoleerd van de wereldwijde kerk, katholiek kan zijn. Cyrillus van Jeruzalem zei al: 'De kerk wordt katholiek genoemd omdat ze over de hele wereld is verspreid, van het ene eind van de aarde tot het andere'.⁵³ Elke vorm van scheuring of schisma wordt afgewezen. Anderzijds wordt de gedachte afgewezen dat het mogelijk is katholiek te zijn zonder vast te houden aan de rechte leer en het rechte leven. Over beide aspecten in hun samenhang heeft ook Augustinus uitvoerig geschreven in verband met de strijd tegen de donatisten, bijvoorbeeld in zijn *Brief*. Hij zegt zowel dat de kerk katholiek is omdat ze een gemeenschap is die alle volkeren omvat, als dat de kerk katholiek wordt genoemd omdat ze vasthoudt aan de hele waarheid. Maar in die brief tekent zich tegelijk nog een andere tendens af. Augustinus noemt bijvoorbeeld een geschrift met de naam *Aanklacht tegen de katholieke kerk* dat door donatisten bij de keizer werd ingediend. 'Katholiek' functioneert daar als eigennaam en dat doet het ook in de wijze waarop Augustinus zelf de katholieke kerk tegenover de donatistische kerk zet. Hier zie je gebeuren wat later bijvoorbeeld met de term 'orthodox' is gebeurd: een bijvoeglijk naamwoord wordt niet meer op de eerste plaats gebruikt vanwege zijn betekenis, die aanvankelijk natuurlijk nog wel bekend is, maar als eigennaam. Het woord 'katholiek' is al snel als zodanig gaan functioneren. Zo zegt Cyrillus van Jeruzalem al omstreeks 347 dat wanneer je in een vreemde plaats bent, je niet moet vragen waar de kerk is, want ook sekten noemen zichzelf kerk, maar waar de *katholieke* kerk is, want 'katholiek' is de *naam* van de ware kerk.⁵⁴ Pacianus van Barcelona schreef rond 370: 'Christen is mijn naam, katholiek mijn bijnaam'.⁵⁵ In verschillende vroege commentaren op de Apostolische Geloofsbelijdenis wordt het woord 'katholiek' niet uitgelegd, wat er ook op wijst dat het als eigennaam werd begrepen.⁵⁶ Zo komt er een moment waarop, zoals in onze tijd vaak het geval is, 'katholiek' als eigennaam functioneert zonder dat mensen zich nog van de betekenis van de term bewust zijn. Wat we uit deze ontwikkeling kunnen leren, is dat men er in de vroege kerk geen enkele moeite mee had de term 'katholiek' toe te passen op een concrete, zichtbare kerk, ook al was die kerk – daarvan was men zich ook toen maar al te goed bewust – niet in alles volmaakt.

De vraag die ik hier aan de orde wil stellen is hoe Vercammen zijn nieuwe uitleg van het begrip katholiciteit⁵⁷ ziet aansluiten bij de betekenis die dit begrip in de Apostolische

⁵³ *Catechetische lezingen* XVIII 23

⁵⁴ *Catechetische lezingen* 26

⁵⁵ *Brief* I, 4

⁵⁶ Zo bijvoorbeeld Nicetas van Remesia, *De symbolo* 10, uitgegeven door A.E. Burn in: *Nicetas of Remesiana: His Life and Works*. Cambridge, CUP, 1905), 38–54, in het bijzonder 48–49. Burn dateert dit geschrift rond 375 (lxx).

⁵⁷ Joris Vercammen heeft zijn opvattingen, in aansluiting bij die van Robert Schreier, wetenschappelijk uitgelegd en onderbouwd in: Bauen an der "neuen Katholizität": Der ökumenische Auftrag der Utrechter Union. In: *Internationale Kirchliche Zeitschrift* 98/1 (2008), blz. 73-96

Geloofsbelijdenis en meer in het algemeen in de vroege kerk heeft. Hoe doet hij bijvoorbeeld met zijn klemtoon op de lokale oriëntatie van de katholieke kerk recht aan de notie van uitgebreidheid die zo duidelijk aanwezig is in de term 'katholiek'? En in het verlengde daarvan zou ik graag de vraag aan de orde willen stellen hoe Vercammen dit begrip vervolgens operationaliseerbaar zou willen maken, zodat men – als in de vroege kerk – onderscheid kan maken tussen kerken die wel en kerken die niet katholiek zijn.

Conclusie

Drie vragen zijn in het bovenstaande aan de orde gekomen. (1) Hanteert mgr. Vercammen niet impliciet een vervangingstheologie? (2) Richt zijn missionaire strategie zich niet primair op de gelovigen uit andere kerken in plaats van op ongelovigen? Is dat niet in strijd met wat missie of zending eigenlijk zou moeten zijn? Is mgr. Vercammen in dit verband niet te onkritisch over onze eigen cultuur? (3) Maakt de herinterpretatie van het begrip katholiciteit die mgr. Vercammen geeft het niet buitengewoon lastig om aan te sluiten bij de oorspronkelijke betekenis van deze term? En wordt het begrip niet te ambivalent, zodat het in de praktijk eigenlijk niet langer valt te operationaliseren? Kan mgr. Vercammen op basis van de analyse die hij geeft van het begrip katholiciteit nog wel onderscheiden tussen kerken die katholiek zijn en kerken die dat niet zijn? Het is de grote verdienste van het boek van mgr. Vercammen dat het deze en andere vragen oproept en de ruimte schept om ze in gezamenlijk gesprek verder te verhelderen.

Oud- en Nieuw-Katholiek een reactie

door mgr. dr. Joris Vercammen

Dat wat je geschreven hebt tot zulke interessante gedachten, als die waarvan beide commentatoren ons deelgenoot hebben gemaakt, aanleiding geeft, zou elke auteur wel erg goed doen. Met mijzelf is het niet anders en ik wil op de eerste plaats slechts mijn erkentelijkheid uitdrukken voor de beide bijdragen. In wat volgt ga ik in op de thema's die door de beide sprekers werden aangereikt: de bredere relevantie van de inhoud van mijn boek in verband met de 'secularisering' van ideële organisaties, de visie op de 'oud-katholieke missie', de spannende relatie tussen geloof, kerk en cultuur, het werken aan de 'katholiciteit van de kerk' en, ten slotte, het mogelijke misverstand rond mijn visie op het Jodendom.

De 'secularisering' van ideële organisaties

De 'emo-cultuur' met zijn hang naar kortstondige *kicks* heeft de plaats ingenomen van de Grote Verhalen die voor samenhang zorgden. Deze cultuur sluit mensen op in hun individuele behoefte aan sensaties en heeft daarom een negatieve invloed op de betrokkenheid van mensen op elkaar. Niet de nood van een ander staat centraal als er moet worden gecollecteerd, maar wat die nood aan emotie oproept. Betrokkenheid van mensen op elkaar en verbondenheid komen daarom onder druk te staan. Het doet me denken aan wat Taylor, in navolging van Ivan Illich, beschrijft als het fenomeen van de 'ex-carnatie'.⁵⁸ Hij bedoelt ermee dat de ziel uit de mens, uit de relatie van de mens met zijn omgeving maar ook met andere mensen, wordt gehaald. Het ideaal van de maakbaarheid schept een afstandelijk zakelijke omgang met de omgeving. De betrokkenheid boet erbij in. De filosofische kanttekeningen die door Schuil worden gemaakt vanuit de reflecties van Martin Buber zijn van dien aard dat daarmee de problematiek nog duidelijker kan worden beschreven. We leven in een cultuur die de Ik-Jij - relaties zoveel mogelijk probeert te vermijden ten voordele van Ik-Het - relaties. Buber schrijft zelf dat men de eerste soort relaties slechts met zijn hele wezen kan uitspreken, terwijl het tweede soort nooit iemands 'totale wezen' mobiliseert.⁵⁹ Met andere woorden: in het tweede geval blijft men als persoon buiten schot en bijgevolg komt er ook geen verbinding of verbondenheid tot stand. Een relatie vraagt altijd om de inzet van je persoon en dus in meer of mindere mate om 'overgave'. Daarin speelt altijd een irrationeel element in die zin dat men niet anders kan dan vertrouwen dat men met het 'overgeven van zichzelf' niet beschadigd zal raken. Dat vertrouwen doet een mens boven zichzelf uitstijgen en heeft dus iets 'religieus'. Daarom is het ook niet te verwonderen dat de crisis die kerken meemaken ook ideële organisaties treft. Het is immers niet alleen – en misschien zelfs niet op de eerste plaats – een crisis van instituten, maar eerder een crisis van het geloof in de meest brede zin die aan het begrip kan worden gegeven. De emo-cultuur is per definitie areligieus omdat er geen uitnodiging tot overgave van uitgaat. Mensen willen hun gevoelens, die ook zogenaamd 'religieus' kunnen zijn, beleven maar schuwen echte verbondenheid. In deze zin kun je ook in dit verband van 'secularisering' spreken en dus stellen dat de secularisering niet alleen de kerk betreft, maar ook ideële organisaties. De opdracht die ik aan de gelovigen en aan de kerken meegeef, namelijk dat ze hun kwetsbaarheid moeten opzoeken als ruimte om tot een nieuwe verbondenheid te komen, geldt ook voor elke organisatie of beweging die het als haar taak ziet bij te dragen aan de toekomst van mens en samenleving. Zoals de kerken zullen ook deze instellingen de wereld moeten proberen te ontcijferen om te kunnen bijdragen aan de humanisering van de cultuur door wegen naar verbondenheid te ontginnen. Het is beslist

⁵⁸ Charles Taylor: *A Secular Age*. Cambridge, 2007, blz. 737-743

⁵⁹ Martin Buber: *Ik en Gij*. Utrecht, 1973, blz. 5-11. Vertaling van *Ich und Du*. 1923

interessant, naar aanleiding van de opmerkingen van drs. Schuil, vanuit dit oogpunt het tweede hoofdstuk van het boek opnieuw te lezen.

Taylor bespreekt in zijn studie hoe Ivan Illich, uitgaande van de parabel van de Barmhartige Samaritaan, duidelijk maakt dat in de solidariteit die door de Samaritaan aan de hulpbehoevende wordt bewezen de klassieke grenzen van ras- of familieverbanden worden doorbroken ten voordele van het stichten van een universele verbondenheid. Daarbij komt de Samaritaan niet tot zijn solidair gedrag door een individuele keuze die zou worden gemotiveerd vanuit de eigen persoon, maar door de uitnodiging c.q. uitdaging die van de gewonde joodse man aan de kant van de weg uitgaat. De asymmetrische relatie die tussen hen beiden bestaat incarneert een bepaalde gezagsverhouding: de gewonde joodse man heeft in zijn kwetsbaarheid een gezag over de Samaritaan die op zijn beurt, in alle vrijheid, bereid is dit gezag te aanvaarden. Op deze wijze komt de verbondenheid tussen beiden tot stand. Taylor belijdt dat het hier gaat om de incarnatie van Gods liefde. Met andere woorden: omdat God mens werd is het ook mogelijk voor mensen om voor elkaar medemens te worden en deel uit te maken van het 'agapè-netwerk' dat het ultieme perspectief voor de hele mensheid is. 'Excarntie' echter betekent dat we precies de andere kant uitgaan en dat mensen worden vervreemd van dit uiteindelijke perspectief van zuster- en broederschap. Het is dus een kwestie van objectivering tegengaan om ruimte te geven aan het relationele. Objectivering vindt trouwens ook plaats waar we systemen van waarden en normen opzetten en bureaucratische structuren creëren om deze uit te dragen. Niet dat er iets mis is met 'waarden en normen'. Men moet zich er echter van bewust blijven dat ook waarden en normen als een soort van fetisj kunnen gaan functioneren waarbij opnieuw de objectivering de overhand krijgt en de relaties tussen mensen als eigenlijke bron van verbondenheid uit het zicht verdwijnen. Als ik betoog dat de kerk niet op de eerste plaats een 'producent van waarden en normen' is, noch een instrument dat kan worden ingezet voor het oplossen van problemen van maatschappelijke desintegratie, dan heeft een en ander daarmee te maken. Niet dat de kerk niet aanspreekbaar zou zijn op ethische en maatschappelijke problematiek, maar haar 'geheim' ligt verder en dieper. Haar geheim is Gods menswording en de zelfgave van God voor het heil van de mensen. Daarin wordt duidelijk hoe Gods liefde alle waarden en normen en elk systeem overtreft. Daaruit te leven schept verbondenheid. Als het om de vraag gaat hoe ideële organisaties met hun 'identiteit' dienen om te gaan lijkt mij hier een belangrijke bron te worden aangegeven. De bureaucrativering van deze organisaties moet wellicht als een gevaar worden gezien voor de realisatie van hun belangrijkste doelstelling: de verbondenheid tussen mensen te bevorderen.

De visie op de oud-katholieke missie

Het is een bekend feit dat het bij 90% van alle toetredingen in alle kerken gaat om gelovigen die uit een andere kerk komen en die om een of andere reden wensen te verlaten. Oneerbiedig wordt dit fenomeen ook wel '*recycling of christians*' genoemd. Het lijkt me daarbij echter niet echt om een negatief gegeven te gaan. Als christenen zelf het initiatief nemen om op zoek te gaan naar een plekje in de grote christenheid dat hun geloof ten goede komt, dan gaat dit zoeken uit van een positieve motivatie. We moeten daarom alle kerken, of liever 'confessies', ook niet zomaar tegenover elkaar zetten als concurrerende instanties, maar eerder hun complementariteit benadrukken. Dat ook de Oud-katholieke Kerk een groot aantal toetredingen mag tellen is dus op de eerste plaats een verheugend feit. Daarbij wil ik opmerken dat het ook gaat om gelovigen die zich in de kerk, waar ze vandaan komen, eerder tot de rand moesten worden gerekend. Dat dan precies onze kerk erin slaagt hen tot een actieve deelname aan de christelijke gemeenschap te bewegen, vind ik een opsteker. Het is inderdaad zo dat het feit dat meer dan de helft van de leden van de Oud-katholieke Kerk uit andere kerken afkomstig is, die kerk tot een zeer specifiek, en ook wel bijzonder, verschijnsel in het oecumenische landschap maakt. We zijn er dan ook eerder trots op. Daar is ook reden voor, want blijkbaar is het oud-katholieke ideaal in staat christenen van zeer verschillende confessionele oorsprong bij elkaar te brengen. Het lijkt me

een teken te zijn van de kracht van dit ideaal in het streven naar eenheid onder de christenen.

Wat mij betreft is er in de Oud-katholieke Kerk geen sprake van een bewuste strategie om leden van andere kerken over te halen om toch maar oud-katholiek te worden. Uiteindelijk moet dit een vrije en bewuste keuze zijn die alleen een persoon voor zichzelf kan maken. Ik mag er misschien op wijzen dat ik de benadering van prof. Marcel Sarot toch erg confessioneel vindt. Hij lijkt de kerken te beschouwen als van elkaar door dogmatische muren afgegrensde religieuze territoria. De kerken ziet hij als 'confessionele staten en staatjes' die elkaars autonomie of onafhankelijkheid dienen te respecteren omdat ze allen wel een bestaansreden hebben. Daarom worden we geconfronteerd met een lappendeken aan confessies. Vooral sinds de Reformatie is de kerk uiteengespat in een veelheid van denominaties die elk afzonderlijk een of meerdere accenten van de christelijke boodschap cultiveren, maar die geen van alle het volledige beeld van de kerk kunnen geven. Wie dat confessionalisme verdedigt, door bijvoorbeeld het grensverkeer tussen kerken als negatief te beschouwen, institutionaliseert de verdeeldheid onder de christenen. Confessionalisme is echter een anomalie en precies daarom is er mij veel aan gelegen om ons als oud-katholieken te situeren als een beweging die de eenheid van de kerken wil dienen. Onze inzet is immers erop gericht het confessionele karakter van de vele christelijke denominaties te doorbreken en kansen tot meer eenheid te ontwikkelen, daarbij geïnspireerd door het ideaal van de Oude Kerk, van een 'eenheid in verscheidenheid'. Voor dit ideaal wil ik bewust werven en ieder die haar of zijn schouders eronder wil zetten is van harte welkom in onze kerk. Overigens moet dit niet altijd betekenen dat men zich ook uitschrijft uit de kerk, denominatie dus, waarin men zich óók thuis voelt. Bewust nodigen we christenen van andere kerken uit om gastlid van de Oud-katholieke Kerk te worden en op die wijze hun sympathie en steun voor het 'oud-katholieke ideaal' uit te drukken. Ik hoop daarbij dat we niet alleen een opvang zijn voor 'gekwetste rooms-katholieken', zoals Sarot het ziet, maar ook een aantrekkingspool voor alle christenen die in het 'oud-katholieke ideaal' de nodige inspiratie vinden om mee te bouwen aan de toekomst van de kerk in het algemeen. Daarbij gaat het dus niet om de uitbreiding van een of ander confessioneel 'oud-katholicisme' maar wel om de toekomst van de kerk die slechts in het oprecht streven naar meer 'eenheid in verscheidenheid' echt wordt gegarandeerd.

Dat alles neemt niet weg dat prof. Sarot gelijk heeft als hij stelt dat het zonder twijfel de belangrijkste opdracht van alle kerken is het evangelie te verkondigen aan mensen die het nog niet hebben gehoord en mensen die de kerk niet kennen een hand te reiken. Overigens is dit een opdracht die we als kerken gezamenlijk hebben, en waaraan we samen maar weinig doen. Toch hebben we ook daarin in het verleden al meermaals het initiatief genomen. Te denken valt aan het project voor volwassenencatechese 'Intercity bestemming Pasen'. Verder pleit ik zelf al enige tijd binnen de Nederlandse Raad van Kerken voor het organiseren van een soort 'missieconferentie' van alle Nederlandse kerken en christelijke gemeenschappen, waarin we ons samen zouden beraden over een missionaire strategie. De vraag hoe we vandaag het evangelie zouden moeten verkondigen in ons land zou daarbij centraal dienen te staan. Ik moet zeggen dat dit idee vooral tegenwind krijgt vanwege de profileringdrang die, zeker ook in de grote twee Nederlandse Kerken: de Rooms-katholieke Kerk en de Protestantse Kerk in Nederland, aanwijsbaar is.

Geloof, kerk en cultuur

Met betrekking tot de verhouding tot de cultuur is het niet zo, dat ik kerken die zich cultuurkritisch opstellen per definitie negatief benader. Integendeel. Als ik bijvoorbeeld schrijf over de kerk dat het tot haar roeping behoort 'de wereld te ontcijferen', dan wordt dat in het vervolg ook uitgewerkt in de richting van een kritische benadering van maatschappij en cultuur. Wellicht ben ik iets te optimistisch van aard, maar dat betekent niet dat ik geen voorstander zou zijn van een kritische benadering van een en ander. Een kritische

benadering staat echter de dialoog niet in de weg en precies voor die dialoog wil ik opkomen en ruimte scheppen. Waar ik wel problemen mee heb is met het verabsolueren van visies waardoor het onmogelijk wordt de dialoog aan te gaan. Ik denk dat de realiteit leert dat kerken niet altijd van dat soort van hoogmoed gevrijwaard zijn gebleven. Als er bovendien sprake is van een permanent wantrouwen ten aanzien van hedendaagse ontwikkelingen, dan lijkt mij dat tevens van een onkritische houding te getuigen. Precies door een gezonde kritische houding streeft men ernaar onderscheid te maken tussen wat de menswaardigheid dient en wat dat niet doet.

Bij de verhouding tussen 'geloof' en 'cultuur' gaat het om een centraal gegeven in het ontstaan van de oud-katholieke beweging in de negentiende eeuw en om een belangrijke aanleiding voor het conflict naar aanleiding van het Eerste Vaticaans Concilie. De pauselijke onfeilbaarheid en de wereldomvattende jurisdictie van de paus kwamen tot stand in een streven van de Rooms-katholieke Kerk om zich af te sluiten van culturele ontwikkelingen. Als reactie op de moderniteit wilde men zich organiseren in een eigen bolwerk dat beschutting moest bieden tegen de gevaren die van de ontwikkelingen in cultuur, wetenschap en maatschappij uitgingen. Daarvan was ook de zogenaamde 'anti-modernisten-eesd', waartoe elke rooms-katholieke priester tot in het midden van de twintigste eeuw was verplicht en die inhield dat men zich verre zou houden van nieuwe inzichten, een teken. De Rooms-katholieke Kerk was diepgaand getekend door fel wantrouwen ten opzichte van wat er zich in de wereld afspeelde. De oud-katholieke beweging kwam nu net op voor een levendige dialoog tussen het evangelie en de moderniteit. Eerst met het Tweede Vaticaans Concilie is er werkelijk meer openheid gekomen op dit punt. Op dit ogenblik valt echter opnieuw een bepaalde kramp vast te stellen. Ongetwijfeld is de uitgesproken pessimistische kijk van paus Benedictus op de cultuur en zijn objectivistische wijze van theologiebeoefening daar debet aan. Voor de theoloog Joseph Ratzinger is het geloof in de Oude Kerk voor immer en altijd gegeven. In deze opvatting behoort de Griekse metafysica, als filosofisch instrumentarium om het geloof in Jezus (als 'Logos') uit te drukken, mede tot de essentie van het geloof zelf. Met andere woorden: de traditie is in feite afgesloten en het doel van de theologie kan dan ook slechts erin bestaan deze oud-kerkelijke geloofsgestalte opnieuw te ontginnen en accepteerbaar te maken in deze tijd. Dat de moderniteit wezenlijk iets aan de traditie zou kunnen hebben toe te voegen, wordt daarbij bij voorbaat afgewezen. Precies op dit punt nemen oud-katholieken een meer open houding aan, zoals uit mijn boek mag blijken.

De katholiciteit van de kerk

Dat de Oud-katholieke Kerk de enige kerk zou zijn die het predicaat 'katholiek' werkelijk verdient, heb ik nooit beweerd. Wat ik wel beweers is dat vanuit het punt van 'katholiciteit' op de beide grote kerken in ons land, de Rooms-katholieke Kerk en de Protestantse Kerk in Nederland, kritiek valt te geven. Precies op die punten wil de Oud-katholieke Kerk in Nederland een bijdrage leveren en uitnodigen tot reflectie. Daarin ziet de Oud-katholieke Kerk haar reden van bestaan. Ze is niet een soort van 'tegen-kerk', als zou ze teren op een negatieve identiteit. Ze wil echter op een eigen wijze gestalte geven aan een katholiciteit die wordt geïnspireerd door de Oude Kerk, en van daaruit roept ze christenen in andere denominaties, rooms of protestants of anderszins, op tot reflectie met betrekking tot het eigen katholieke gehalte of het gebrek eraan.

Dat het begrip 'katholiek' in de loop van het boek fluïde zou zijn geworden, zoals prof. Sarot betoogt, durf ik sterk te betwijfelen. Op de vier plaatsen in het boek die door Sarot worden geciteerd, wordt ook het begrip 'katholiek' trouwens in dezelfde zin van 'verbondenheid' gebruikt. Het betreft de verbondenheid met de Oude Kerk, met de wereldkerk, met de wereld, met de hemel. Deze vier wijzen van verbondenheid verwijzen naar even zoveel aspecten van de katholiciteit van de kerk. Ik gebruik de term 'katholiek' dus in een ecclesiologische betekenis. Prof. Sarot tendeeft ernaar de term 'katholiek' in een sociologische, en dus confessionele, betekenis te gebruiken. In navolging van Cyrillus van

Jeruzalem ziet hij de term als verwijzend naar een bepaalde groep, 'de katholieke kerk', die is te onderscheiden van andere groepen van gelovigen, die dan tot de sekten worden gerekend. 'Katholiek' krijgt daarbij ook de bijbetekenis van de 'enig echte en ware kerk'. Voor prof. Sarot is 'katholiek' een eigennaam en wordt hij gebruikt zoals de term 'orthodox' in de naam van 'orthodoxe kerk', als een naam die verwijst naar een denominatie.

Wat betreft 'katholiciteit' als enerzijds verwijzend naar een bepaalde organische samenhang van een wereldwijd gebeuren en anderzijds naar de inhoud waarop de samenhang tot stand komt, heb ik niet de indruk een andere mening te zijn toegedaan dan degene die door Sarot wordt uiteengezet. Overigens verschilt mijn rijtje kenmerken niet echt van dat door Sarot zelf naar voren wordt geschoven. Prof. Sarot schrijft: "In de term 'katholiek'(...) is altijd ook datgene mee bedacht wat al deze plaatselijke kerken samenbindt en –houdt: het gezamenlijk houden van Gods geboden, het gezamenlijk leven vanuit Gods sacramenten, het leven vanuit de ene waarheid, de onderlinge gemeenschap tussen de plaatselijke kerken, de organisatiestructuur rond een bisschop." Ik schrijf: "We gaan daarbij uit van de Bijbel en de getuigenis van Jezus Christus als centrale punten voor een christelijk leven. (...) De eucharistie dient centraal te staan in een kerk die een gemeenschap is waar alle gedoopten gelijkwaardig zijn. (...) Een kerk mag dus niet klerikaal zijn en moet vooral een *lokale* kerk zijn, waarin gelovigen zich thuis kunnen voelen. (...) Bovendien is geloof niet alleen een kwestie van overtuiging, maar óók van vieren en niet alleen een kwestie van waarden en normen, maar óók van gebed en liturgie. Ook oecumene behoort tot de basisopdrachten van elke kerk. De wereldkerk is een gemeenschap van lokale kerken die met elkaar optrekken en een spoor van hoop in deze wereld brengen. Kerk-zijn heeft immers te maken met de Geest van God, die verzoening en eenheid onder alle mensen mogelijk maakt."⁶⁰ Mij lijkt in deze laatste opsomming, vergeleken met die van prof. Sarot, alleen de organisatiestructuur rond de bisschop te ontbreken, maar voor wie het hele boek leest wordt het al snel duidelijk dat ook ik die structuur als fundamenteel voor de katholiciteit van de kerk beschouw. Bovendien mag ook uit mijn betoog duidelijk zijn, dat wie zich niet laat integreren in de 'wereldwijde kerk' zich niet langer 'katholiek' kan noemen. Precies de twee kenmerken van katholiciteit, zoals die vanuit Augustinus door prof. Sarot worden verwoord, zijn de onderwerpen van beide vragen die volgens mij op dit punt aan de kerken moeten worden gesteld. Prof. Sarot schrijft: "Hij [Augustinus – JV] zegt zowel dat de kerk katholiek is, omdat ze een gemeenschap is die alle volkeren omvat, als dat de kerk katholiek wordt genoemd, omdat ze vasthoudt aan de hele waarheid." In navolging van Schreiter⁶¹ denk ik daarom dat de volgende vragen dienen te worden gesteld: (1) of aan de universaliteit van de christelijke boodschap recht wordt gedaan en (2) hoe de kerk haar opdracht om het evangelie te verkondigen ter hand neemt. Bij deze tweede vraag gaat het uitdrukkelijk om de inhoud van de verkondiging, en dus over de 'orthodoxie' van de kerk of haar blijven in de waarheid.

Een verschil in visie bestaat vermoedelijk op het punt van de relatie tussen het lokale en het universele aspect van de kerk. Dat verschil in visie komt ook naar voren in het document van de rooms-katholieke / oud-katholieke dialoog. Klassiek aan de roomse visie is om prioriteit toe te kennen aan het universele in die zin dat de lokale kerk 'katholiek' is omdat ze ook aan de pauselijke jurisdictie is onderworpen, terwijl wij in de oud-katholieke visie betogen dat de lokale kerk werkelijk 'katholiek' is door haar wil om geïntegreerd te zijn in de wereldkerk. In de eerste visie is het de universele kerk die de lokale kerk tot katholieke kerk maakt, in de tweede visie is het de lokale kerk die als een van bouwstenen van de universele kerk tot katholieke kerk wordt.⁶² De notie 'katholiciteit' wordt ook door mij geoperationaliseerd en ik

⁶⁰ Joris Vercammen, *Oud- en nieuw-katholiek*, blz. 12

⁶¹ Robert J. Schreiter: *Die neue Katholizität. Globalisierung und die Theologie*. (Theologie Interkulturell 9) Frankfurt, 1997, blz. 203-224.

⁶² *Kirche und Kirchen-Gemeinschaft. Bericht der Internationalen Römisch-katholisch – Altkatholischen Dialogkommission*. Paderborn / Frankfurt am Main, 2009, nrs. 13-19. In het Nederlands vertaald onder de titel *Kerk en kerkelijke gemeenschap Verslag van de internationale Rooms-katholieke / Oud-katholieke dialoogcommissie*. Kerkelijke documentatie jrg. 37, nrs. 9-10, november 2009

geef dan duidelijke criteria om aan te geven waar het predicaat 'katholiek' al dan niet terecht is. Het zijn de criteria die ook in de Oude Kerk reeds golden: de verkondiging in woord en sacrament, het drievoudig ambt, de betrokkenheid op en de missie in de wereld.

Misschien is het ook nog goed erop te wijzen dat in hetzelfde document van de internationale rooms-katholieke / oud-katholieke dialoog het conflict tussen de beide soorten katholieken als een familieruzie wordt beschreven.⁶³ Rooms-katholieken en oud-katholieken horen dus bij elkaar. Het heeft dan ook weinig zin de verschillen tussen rooms-katholieken en oud-katholieken te beklemtonen. Het lijkt me interessanter elkaar juist aan te sporen om werk te maken van een katholiciteit die we als een gezamenlijke roeping hebben. De oud-katholieke beweging kan in dit verband trouwens worden gezien als een 'katholieke oecumenische beweging avant la lettre', die slechts tot doel had te bouwen aan een 'nieuwe katholiciteit' van de kerk. Daarvan zijn culturele openheid en communicatie met de maatschappij aan de ene kant en de overtuiging dat het bij christelijk geloof op de eerste plaats om een praxis gaat, die zowel voor het persoonlijke als voor het maatschappelijke leven relevant zijn, aan de andere kant de fundamentele aspecten. Op die inzet zijn oud-katholieken tot op de dag van vandaag aanspreekbaar en daarmee willen ze nog steeds ten dienste staan van de kerk.

De visie op het Jodendom

Het is inderdaad zo dat mijn visie op het Jodendom niet in dit boekje wordt uiteengezet. Eigenlijk schrijf ik er niets over. Het citaat dat door prof. Sarot is aangehaald heeft als bedoeling iets over Jezus als Messias te zeggen, en dus over de kern van ons christen-zijn. Ik heb het inderdaad over een 'ijkpunt voor ons geloof en de plek van ware aanbidding'. Dat hetgeen ik schrijf bij een kritische lezing kan overkomen als een vorm van vervangingstheologie, heeft te maken met het feit dat wat werd geschreven blijkbaar meer oproept dan ik heb bedoeld. Maar misschien leest prof. Sarot toch meer dan er staat.

Ik zie uiteraard op de eerste plaats de continuïteit tussen het joodse volk en de kerk. Laat daar geen twijfel over bestaan. Wij staan op de schouders van het Jodendom en verder zijn we bondgenoten in ons uitkijken naar Gods bevrijdende heerschappij over mens en wereld. Tegen deze achtergrond ga ik wellicht te kort door de bocht als ik schrijf dat 'het Volk van Israël de roeping om belofte te zijn tot een stenen tempel, symbool van roem en aanzien, maakte'. Toch is er wel wat aan de hand met het gegeven van deze tempel. De tekst die ik aanhaal komt uit het breder verband van het verhaal over de tempelreiniging, dat wordt voorafgegaan door het Kanaverhaal en de roeping van de eerste leerlingen, en dat wordt gevolgd door het gesprek met Nicodemus. Het geheel wordt omkaderd door teksten over de relatie van Jezus met Johannes de Doper. De gebeurtenissen spelen zich nabij en na het 'paasfeest van de joden' af. Met betrekking tot de tempel worden eigenlijk alleen de heidense aspecten vermeld: de tempel als een verkoopcentrum en een geldbeurs. De betekenis van de tempelreiniging is dat Jezus 'als zoon van de Vader' opnieuw bezit komt nemen van de tempel die 'het huis van mijn Vader is', maar is geworden tot 'rovershol' (Johannes 2, 13-25). Over dat opeisen gaat ook het conflict met de omstanders die van Jezus een teken ter legitimatie eisen. En daarmee komen we in het conflict terecht tussen Jezus en een bepaalde gestalte van het Jodendom, dat uiteindelijk zijn ondergang is geworden. Het gaat er niet om dat de tempel als zodanig een leugen zou zijn, maar een bepaalde gestalte van de Tempel is dat wel. Juist het feit dat Jezus de tempel, 'dat stenen huis dat als beschermend omhulsel rond het Tienwoord dat het Verbond bezegelde' (Hein Jan van Ogtrop), in ere wil herstellen brengt hem in conflict met 'de tempelklike van Jeruzalem'. De tempel van die tempelklike, die er een 'rovershol' van heeft gemaakt, is een leugen. Maar precies dat conflict, dat zal leiden tot Jezus' terechtstelling, zet de ware identiteit van de tempel opnieuw in het licht. Jezus' lijden, sterven en verrijzen ontmaskeren deze leugen en bepalen de tempel opnieuw bij zijn ware identiteit en rol. Die rol van de tempel is niet

---

⁶³ Ibidem nr. 87

uitgespeeld, integendeel. Maar tegelijkertijd wordt daarmee de aandacht verplaatst van het stenen bouwsel naar de plaats van 'aanbidding in Geest en waarheid' (Johannes 4, 23). 'De tempel' is uiteindelijk wat er aan Jezus, 'aan het lichaam van Jezus', gebeurt. Dit schandaal behoort tot het hart van de tempel, omdat het bevestiging is van het Verbond, terwijl het voor het Jodendom van de 'kliek van Jeruzalem' natuurlijk een gruwel was. De tempel is vanaf nu de plaats van navolging als een ingaan op de uitnodiging om de Heer tot bruid te zijn, zoals die ook in het eerste Testament meermaals uit profetenwoorden klinkt. Dat huwelijk tussen de Heer en zijn mensen is niet een kwestie van offers en opvallend vertoon, maar van recht en gerechtigheid, van solidariteit, zuster- en broederschap. Dat alles moge voor kerken een aansporing zijn om zichzelf niet te verabsoluteren, maar zich blijvend bewust te zijn van hun roeping tot dienstbaarheid aan Jezus, dat eens en voor altijd gegeven Woord van de Vader. Dat was de bedoeling van wat ik schreef, niet meer, maar beslist ook niet minder.

Tot slot

Mij rest de beide commentatoren / recensenten, drs. Gerard Schuil en prof. Marcel Sarot, van harte te danken voor hun bijdragen. Dat mijn boek aanleiding heeft gegeven tot deze interessante gedachtewisseling doet mij veel plezier. Het boek is vooral bedoeld om oud-katholieken uit te nodigen tot reflectie over de eigen spirituele *drive* en deze te situeren binnen een brede oecumenische én maatschappelijke context. Het is mijn hoop dat we door de bewustwording ervan nog meer dienstbaar worden aan de kerk en aan de wereld.

Kerst in de Syrische traditie van het Christelijke Oosten voorbereiding en feest

door Leo van Leijsen

Onderstaande tekst over Syrische 'Advent' en Kerst is een actuele bewerking van een meditatie die werd gehouden voor Radio Maria op 22 december 2009.

Geboorte van Christus, glas-in-lood, 20^e eeuw, Syrisch-orthodoxe kathedraal te Glane-Losser

I. Het Begin

*Eer aan het Woord van God,
dat mens is geworden.
Het Woord van de Allerhoogste
heeft lichaam en bloed aangenomen.*

*De oren hebben Het gehoord,
de ogen hebben Het aanschouwd,
de handen hebben Het aangeraakt,
de mond heeft Het gesmaakt.*

Bovenstaande tekst is een kerstlied, oorspronkelijk geschreven in het Syrisch. Het gaat over God die mens is geworden in Jezus. Dat vieren we met Kerst. Dat vieren ook de Syrische christenen op 25 december. Deze voordracht gaat over 'Kerstmis in de Syrische traditie van het oosters christendom'.

U kent wel die zogeheten Adventskalenders. Daarin zitten luikjes. Achter elk luikje is een fragment van een kerstafbeelding verscholen. Elke dag van de Advent kun je een luikje openen. Dan zie je steeds weer een stukje van de afbeelding van de komende Kerst. Zo komt het Kerstfeest steeds dichterbij. Deze voordracht lijkt op zo'n Adventskalender en heeft zes luikjes, zes teksten. Dit eerste tekstluikje heet 'het Begin'. Met Kerst is het begonnen, met de Geboorte van Christus. God wordt mens in Jezus, Zoon van God. Maar eigenlijk is het al eerder begonnen: met de Schepping van de wereld, met de Belofte aan Abraham, met de Uittocht uit Egypte, met de Intocht in het Beloofde Land. In dit Beloofde Land werd Christus geboren. Als we zijn Geboorte als een nieuw begin herdenken, dan nemen we elk begin mee dat God ooit al eerder met de mens had gemaakt: Schepping, Belofte, Uittocht. 'Het Begin' dus.

Kerstmis als apart feest heeft ook een begin. Opmerkelijk genoeg is het begin van het Kerstfeest historisch niet reeds terug te voeren op de periode kort na het aardse leven van Christus zelf. De christenen van de eerste tweehonderdvijftig jaar kenden immers geen apart Kerstfeest, en al helemaal niet op 25 december. Ze kenden lange tijd alleen Pasen, dat ze hadden meegenomen uit het Jodendom, waarop ze Jezus' dood en verrijzenis herdachten. In de derde en vierde eeuw ontwikkelden de kerken van Oost en West zowel het Kerstfeest als het Epifaniefeest. In het christelijke Oosten wordt op 25 december de Geboorte van Jezus gevierd, met de komst van de herders, maar ook met de aanbidding door de Wijzen uit het Oosten. Het is zelfs zo dat de aanbidding van het Kerstkind door de Wijzen juist op het oosterse Kerstfeest helemaal centraal staat. Met Epifanie, op 6 januari, gedenkt het Oosten dan de Doop van Jezus in de Jordaan. In het Westen wordt op het Epifaniefeest de aanbidding door de Wijzen gevierd: Driekoningen.

De Syrische Kerken, waar we vandaag naar kijken, vieren Kerstmis op precies dezelfde datum als wij hier in het Westen, op 25 december dus. Syrië, maar ook Zuidoost Turkije, Irak en Libanon vormen het gebied in het Midden-Oosten waar het zogeheten Syrische christendom is ontstaan. Er zijn veel soorten Syrische kerken in het Midden-Oosten, en door zeer vroege missie bestaan ze ook in het verre India, en door recente immigratie ook steeds meer in onze westerse wereld. We kijken vandaag vooral naar de Syrisch-orthodoxe Kerk, een zelfstandige oosterse kerk die zowel in Nederland als in België twee eigen bisschoppen heeft en vele parochies. Er zijn nog andere Syrische kerken die in gemeenschap met Rome leven, en dus katholiek van de oosterse ritus worden genoemd, bijvoorbeeld de Syrisch-katholieke Kerk, die ook één parochie in Nederland heeft, en de katholieke Maronitische Kerk, die we vooral in Libanon vinden. Deze twee katholieke Syrische kerken hebben tijdens de Kerst deels dezelfde liederen en diensten als de Syrisch-orthodoxe Kerk.

II. Kerstvoorbereiding

Het tweede tekstluikje heet Kerstvoorbereiding. Een groot feest behoeft immers een goede voorbereiding. De Syrisch-orthodoxe 'Advent' heeft niet vier, maar zes zondagen. De Syrische tijd voor Kerst heeft een voor de hand liggende, bijna 'logische', inhoud: al die evangelieverhalen staan centraal die aan de eigenlijke kerstverhalen voorafgaan. Dat zijn achtereenvolgens:

- de aankondiging van de Geboorte van Johannes de Doper;
- dan de aankondiging van Jezus' Geboorte aan Maria door de aartsengel Gabriël;
- ten derde het bezoek van Maria aan haar nicht Elisabeth, de moeder van Johannes de Doper;
- ten vierde de Geboorte van Johannes de Doper (deze vier verhalen stammen uit het Lukasevangelie);
- vervolgens het verhaal over de verschijning van de engel aan Jozef in een droom, met de boodschap dat Maria een kind draagt dat is verwekt door de heilige Geest,
- en de geslachtslijst van Jezus, beide uit het Matteüsevangelie.

Al deze evangelieverhalen van voor de Geboorteverhalen zijn keurig over de zes zondagen van de Syrische tijd voor Kerstmis verdeeld. Omdat in de meeste van die verhalen iets wordt aangekondigd, heet de Syrische Kerstvoorbereiding 'het seizoen van de aankondigingen'. Advent is feitelijk geen goede benaming voor de Syrisch-orthodoxe voorbereidingstijd voor Kerstmis. Advent betekent 'Komst'. Het westerse christendom kijkt in het spel van de liturgie als het ware uit naar de Komst van Christus, een beetje alsof Hij er nog niet is, en denkt daarbij ook al vooruit aan de Tweede Komst van Christus, als Hij zal wederkomen op het einde der tijden, bij het Laatste Oordeel. Het westers christendom vertrekt vanuit een verwachting. De Syrisch-orthodoxe traditie gaat meer uit van de ervaring dat Christus' komst al achter ons ligt en dat Hij hier en nu aanwezig is, en dat wij ons voor die aanwezigheid met Kerst op een bijzondere manier mogen openstellen. Op die manier vertelt de Syrisch-orthodoxe liturgie dan het verhaal van de Aankondiging van Christus en zijn Geboorte als iets uit de heilsgeschiedenis dat je nu weer een keer helemaal opnieuw beleeft. Daarom is het Syrische 'seizoen van de aankondigingen' een tijd van vreugde, van feest. Daarom ook bieden de zes zondagen in de Syrische Kerstvoorbereiding heel mooi in een chronologische volgorde de afwikkeling van het Jezusverhaal. Dat verhaal mondt op 25 december zélf uit in zijn Geboorte, met op diezelfde, éne dag zowel de aanbidding door de herders als ook en vooral de komst van de Wijzen.

Er zijn hier dus belangrijke verschillen tussen de westerse en de Syrische kerken. Zo kennen de Syrische tradities in principe ook geen adventskrans, die met zijn olopend aantal brandende kaarsjes zo treffend het wachten op Christus' Geboorte uitdrukt. Ik noem nog een verschil. De Romeinse Advent heeft een oproep tot ommekeer. Het is een tijd van boete. In de Syrische tradities is de tijd voor Kerst echter, zoals gezegd, een feestelijke periode en niet een boetetijd. Ja, de Syrisch-orthodoxe traditie kent een vasten voor Kerstmis. Ooit 40 dagen, maar tegenwoordig 10 dagen waarop men geen vlees en zuivel eet, maar wel vis. De Syrisch-orthodoxe kerstvasten ontstond veel en veel later dan de zesweekse Kerstvoorbereiding en werd ingevoerd onder invloed van monniken. Die leven doorgaans toch wat strenger dan gewone gelovigen. Deze mensen protesteerden dan ook, misschien met een zuiverder gevoel voor hun eigen traditie dan de kloosterlingen, fel tegen de invoering van deze als *Fremdkörper* ervaren nieuwigheid, die (uit westelijker streken: Byzantium, Latijnse Kerk?) in hun kerk was komen aanwaaien. Maar het werd ook voor hen een eerbiedwaardige traditie. Toch heeft deze kerstvasten het feestelijk karakter van de Syrische liturgie in de Kerstvoorbereidingstijd nooit ontkracht.

Op weg naar Kerstmis zijn er nog enkele andere Syrische gebruiken, zoals de aanschaf van nieuwe kleren. Degene die mij veel informatie over het Syrische Kerstfeest heeft gegeven, is een Syrisch-orthodoxe theologe uit Enschede. Ik ben haar heel dankbaar voor alles wat ze mij over Kerstmis in haar kerk heeft verteld. Ze vertelde me dat in haar vaderland Syrië kinderen echt genoten van hun nieuwe kleren. Niemand mocht die van tevoren zien, het moest een verrassing blijven voor Kerstmis. Als je het op een of ander manier toch zou verklappen, dan kon dat ongeluk brengen. Dat zijn volksgebruiken, met zélf s een tikkeltje bijgeloof. Ze laten ons iets zien van de verwevenheid van het levensritme van deze christenen met het liturgische jaar van hun kerk.

Maar keren we terug naar de liturgie sec van de Syrische Kerk. Er is nog één prachtig thema, waarop ik hier nog wat verder zou willen inzoomen. Dat is de Tweede Zondag van de zogenaamde Syrische 'Advent': de Aankondiging aan Maria. De liturgie van deze Zondag heeft enkele prachtige teksten:

*Toen Maria stond te bidden en smeekbedes opdroeg aan de Heer
daalde de engel van licht, gehuld in een vuurvlam, dicht bij haar neer.*

*Hij zei tot haar: 'Vrede zij u, o Kasteel waarin de Zoon des Konings zal verblijven.
Laat armoede achter u, want de Rijke die woont in uw schoot,
zal de honger van de volkeren stillen.'*

*De aartsengel droeg de boodschap bij zich
en liep over de vurige kolen heen.
Zich een weg banend door de menigtes van rijen vlamme engelen
daalde hij neer en gaf de boodschap aan de Maagd:
'Wees gegroet, vol van genade, de Heer is met u.
Uit u zal Hij opgaan, de grote zon der gerechtigheid,
uit uw zuivere schoot zal Hij verschijnen.*

Het is één en al vuur en vlam. De grote Syrische dichter Jakob van Seroeg, die leefde rond 500 na Christus, noemt de aartsengel Gabriël 'de man van vuur'. We voelen hier iets van het grootse van de goddelijke wereld.

De katholieke Maronitische Kerk, die een verwante Syrische liturgie heeft, zingt op deze Zondag van de Aankondiging aan Maria het volgende:

- **Als een bliksemflits daalde Gabriël af**
*naar de Maagd Maria
en vertelde haar dat de Vlam van 't Leven
in haar zou gaan wonen.*

*Thans, o Heer, grijpt verbijstering ons aan,
en net als Maria kunnen we het niet vatten.
Samen met haar deinzen we terug,
verblind als we zijn door úw eeuwige Vlam,
verzengd door de aanraking ervan
en overweldigd door zijn kracht.*

Christus zelf wordt in de Syrische traditie ook wel het 'Vuur uit de hemel' genoemd. Op dat beeld van vuur komen we later nog terug. In diezelfde Syrische traditie worden ook andere beelden voor Christus gebruikt, zoals het 'Brood van het Leven' dat met Kerstmis vanuit de hemel naar de aarde komt. In de Bijbel – in het Johannesevangelie - noemt Christus zichzelf het brood dat uit de hemel neerdaalt. Dat herinnert ons aan het manna in de woestijn; het herinnert ons óók aan de eucharistie. In de Syrische traditie heet de eucharistie ook 'Brood des Levens'. Op de Zondag voor Kerstmis wordt in de Syrisch-orthodoxe liturgie de volgende hymne gezongen:

*'Ik ben het Brood des Levens', zei onze Heer,
'uit de hemelse hoogten ben ik naar de aarde afgedaald
tot voedsel voor de wereld'.
Halleluja, halleluja.*

III. Christus' Geboorte

En dan is het Kerstmis. De belangrijkste Syrische dienst op Eerste Kerstdag kan zowel 's nachts als vroeg in de ochtend worden gevierd. De mensen gaan in hun - liefst - nieuwe kleren naar de kerk. De kerken zitten vol. De Syrisch-orthodoxen gaan doorgaans minder frequent ter communie dan katholieken, maar met Kerst zijn er honderden communicanten. Op Eerste Kerstdag wordt na de kerstviering een soort prentje met een kerstwens uitgedeeld, met daarbij iets lekkers: bonbons of chocola. In Syrië trekken kinderen met

Kerstmis langs de huizen waar christenen wonen en wensen de mensen geluk met de Geboorte van Christus. Daarbij worden overigens – wat je misschien zou verwachten - geen liedjes gezongen, maar de jongeren krijgen wél wat snoep of geld toegestopt. In Nederland gaan Syrisch-orthodoxe kinderen eigenlijk alleen nog bij familie of goede bekenden langs. Syrisch-orthodoxen versturen in principe geen kerstkaarten. Deze of gene zal dat wel eens doen, maar men geeft er de voorkeur aan elkaar persoonlijk Zalig Kerstfeest te wensen. Daarbij zegt men «`ido brikho», “Gezegend Feest!”, of ook wel: “Gezegend de Geboorte van Onze Heer!”. In tegenstelling tot de Nederlandse traditie waarin onaangekondigd bezoek op Eerste Kerstdag volstrekt onvoorstelbaar is, gaan Syrisch-orthodoxen met Kerst juist op die dag bij elkaar op bezoek. Een kerststal of kerstboom hoort niet bij de Syrische traditie, maar onder westerse invloed zijn die natuurlijk ook in Syrisch-orthodoxe families doorgedrongen, zowel in het Midden-Oosten als in het westen. Maar er is één Kerstgebruik dat typisch Syrisch-orthodox is. Daarop kom ik zo dadelijk terug. Eerst het volgende lied uit de Syrische kerstliturgie in luikje vier.

IV. Vuur

*Zing ‘halleluja, halleluja, halleluja’,
zoals zongen de herders te Betlehem.
In Efrata werd de pasgeboren Zoon verheerlijkt,
die hemel en aarde met elkaar heeft verzoend.
Engelen zingen: ‘Eer in den hoge,
vrede op aarde en de mensen een welbehagen!’*

*Christus werd geboren in Betlehem.
Vanuit het Oosten kwamen Wijzen hem vereren.
Ze deden onderzoek: ‘Waar is de pasgeboren Koning?
We zijn gekomen om Hem te zien en te aanbidden.’*

We zien in dit lied enkele belangrijke kerstmotieven, zoals het ‘Eer aan God in den hoge’ én – typisch dus voor het oosters christendom – de prominente plaats van de Wijzen uit het Oosten. Met deze motieven komen we bij een zeer expressief Syrisch-orthodox ritueel in de hoofddienst van Eerste Kerstdag. Tijdens de nachtwake van Kerstmis wordt een processie door de kerk gehouden. Acolieten, lectoren, diakens lopen door de kerk met in hun handen brandende kaarsen, kruisen, evangelieboeken en staven. Aan het einde van de stoet loopt de hoofdvoorganger. Dan wordt vóór de altaarruimte het Kerstevangelie van Lukas voorgelezen. Als de voorganger bij de plaats in de tekst komt waar staat dat de herders “werden omgeven door het stralende licht van de Heer”, stopt hij even. Hij steekt dan een klein vuur aan, in een soort bak als bij een barbecue, die net voor de lezenaar staat. Daarbij zingen alle aanwezigen, beginnend met het ‘Eer aan God in den hoge’ van de engelen te Betlehem, de lange hymne van het ons welbekende Gloria. In India gooien Syrische christenen wierookkorrels in het kerstvuur om zo, net als de Wijzen met hun wierook, ook zelf hun eer aan het Kerstkind te betuigen. In veel Syrisch-orthodoxe parochies is het verder de gewoonte bij dit ritueel dat drie mannen of jongens worden uitgekozen om de rol van koning op zich te nemen. Ze krijgen een kroon op het hoofd en een mooie mantel omgeslagen en lopen met een brandende kaars drie keer om het kerstvuur heen. Ook de gelovigen in de kerk dragen daarbij brandende kaarsen. De drie uitverkorenen van dat jaar geven een gift aan de kerk.

Het Syrische kerstvuur is niet het kampvuur van de herdertjes in het veld, maar verzinnebeeldt het oplaaiende vuur van God. We zagen dat symbool al op de Zondag van de Aankondiging aan Maria en komen het ook nu weer veelvuldig tegen in de teksten van Kerstmis. God als vuur! Dat is typisch Syrische theologie. De beroemde Syrische hymnendichter Jacob van Seroeg zegt het in zijn ‘Homilie over het Geboortefeest’ aldus:

*“... de Heer des hemels in een grot,
het Vuur gehuld in windselen,
de Vlam die melk zuigt,
de Vuurgloed die aan de borst wordt geliefkoosd ...”
(vertaling K. den Biesen)*

Vuur! Het vuur ook van de engelen, en het vuur van de Pasgeborene, zoals het volgende poëtische kerstlied het zo prachtig zegt:

*‘Jij hebt mij kracht gegeven, Heer, en ik heb jou gedragen’, zo sprak Maria,
‘maar sinds ik Jou heb gebaard in de grot,
heb ik Je niet meer kunnen aanschouwen.
Rijen van vurige wezens omgeven de kleine kribbe,
en serafijnen met hun zes vleugels staan opgesteld erboven.
Zeg dat ze hun vleugels op moeten tillen,
zodat ik kan binnengaan en jouw glorie aanbidden ...’*

*Ten oosten van het paradijs,
daar hadden de magiërs hun geschenken vandaan en ze kwamen
en traden binnen om deze aan de Zoon aan te bieden.
Ze konden het niet door zijn stralen,
en zijn moeder kwam nabij en zei tot Hem:
‘Bedaar mijn zoon, de felheid van jouw stralen,
opdat de magiërs binnenkomen
en Jou hun geschenken kunnen aanbieden.*

Alles wijst op de onnoembare grootsheid van God, die mens werd in zijn Zoon Jezus. Die grootsheid wordt ook bezongen in het volgende lied.

V. De dagen na Kerst

*O Wijze, kom en zie
het pasgeboren Kind, gewikkeld in doeken. Hoe Hij
heel de schepping in zijn handen houdt.
Verwonder u over Hem, die is gelegen in een krib te Betlehem,
Hij die samen met zijn Vader
regeert hemel en aarde.*

*Hij voor wiens aanschijn de Serafim
al opfladderend zingen ‘Heilig, heilig’...
Hij wordt door mensen gedragen,
hun stemmen prijzen Hem.*

*De hemelen zijn te klein om Hem te omvademen,
maar Hij daalt neer op de aarde,
en de schoot van Maria is groot genoeg om Hem in zich
te kunnen dragen.*

In dit lied wordt de grootheid bezongen van een God die mens heeft willen worden in Jezus Christus, zijn Zoon. Op die wijze ook heeft het Woord dat vlees werd (Johannes 1) willen verblijven in de schoot van Maria, een eenvoudige vrouw. De Serafim – wat in het Hebreeuws ‘brandend’ betekent – zijn hier wederom de vurige engelen van God. Afschrikwekkend haast! Toch is Maria, zo zegt het lied, er niet aan onderdoor gegaan, aan dat geweldige mysterie. Want zo is God. Hij wil niet dat we onder zijn majesteit worden

verpletterd, maar dat we uitgroeien in zijn ontoegankelijk Licht. Dat is de paradox van Kerstmis, de paradox van God.

In dit lied valt tevens het grote belang te beluisteren dat in de Syrische kerstviering wordt toegekend aan Maria, de Moeder Gods. Alsof dat al niet voldoende is gebeurd, wordt op Tweede Kerstdag nog eens de zogeheten 'Lof van de Moeder Gods' gevierd. Omdat Maria ná Christus de belangrijkste figuur is in het heilsgebeuren van Kerstmis wordt ze op Tweede Kerstdag als het ware extra in het zonnetje gezet. Op 27 december, wat ik gemakshalve maar 'Derde Kerstdag' noem, wordt het Feest van de Onnozele Kinderen gevierd, de kindermoord door koning Herodes in Betlehem. In de Latijnse Kerk wordt dit een dag later, namelijk op 28 december, herdacht. Al die dagen volgend op 25 december gaan Syrisch-orthodoxe gelovigen naar de kerk. Op 1 januari wordt de Besnijdenis van Jezus na acht dagen herdacht, en, een kleine week later, op 6 januari de Doop van Jezus in de Jordaan.

VI. Kerst = Pasen

Er is een kort maar opmerkelijk kerstlied uit de Syrisch-katholieke traditie dat ik hieronder citeer.

*Die in Egypte werd gekruisigd, dat was het paaslam ...
die op de Sion werd doorstoken, dat is het Lam van de waarheid.
Laten we bekijken, broeders en zusters,*

*of de beide op elkaar lijken
of niet.*

'Kerst = Pasen', zo heet dit zesde en laatste luikje. Het lied dat we hoorden, verwijst naar Egypte waar Israël werd verdrukt. Het verwijst naar het joodse Paasfeest, het feest van bevrijding uit de slavernij. Ook verwijst de liedtekst naar het christelijk Pasen van Jezus' dood en opstanding. De doorstokene van Sion is Jezus, het nieuwe Paaslam. Een paaslied met Kerstmis? Dat is opmerkelijk, maar niet vreemd! Het verlossingsverhaal dat is begonnen met de Eerste Zondag van de Syrische Kerstvoorbereiding, met de Aankondiging van de Geboorte van Johannes de Doper, dát verhaal vindt in Kerstmis een eerste hoogtepunt, maar zal zijn uiteindelijke doel pas bereiken in Pasen. De Syrische dichter Efrem biedt in zijn zogeheten 'Hymnen over de Geboorte' voortdurend verwijzingen naar zowel het joodse als het christelijke Paasfeest. Ook in de kerstverhalen in de Bijbel zelf vinden we talloze verwijzingen naar het verhaal van de Uittocht. De geschiedenis van het volk Israël dat door Jozef, de zoon van aartsvader Jakob, in Egypte terechtkwam, dat onder leiding van Mozes weer daaruit wegtrok en na een barre woestijntocht van veertig jaar onder Jozua het Beloofde Land binnentrok, klinkt door in Kerstmis en onderstreept dat het Geboorteverhaal een verhaal van bevrijding is. De parallellen tussen Exodus en het Kerstverhaal zijn overweldigend, en ik laat ze als in een waterval maar even over u heenkomen.

- *Mirjam – Hebreuws voor 'Maria' - ontfermt zich over haar broer Mozes in het rieten mandje.* Maria uit Nazareth ontfermt zich over haar Zoon Jezus in de kribbe.
- *Israël laat zich, op zoek naar het Beloofde Land, leiden door een lichtende wolk en een lichtzuil.* De Wijzen, op zoek naar de pasgeboren Koning der Joden, laten zich leiden door een lichtende ster.
- *De Farao wil in Egypte alle pasgeboren joodse jongetjes vermoorden om Israël uit te roeien.* Herodes zal in Betlehem alle joodse jongetjes (laten) vermoorden om Jezus uit de weg te ruimen.
- *De Farao wordt bang voor de Israëlieten.* Herodes wordt bang voor de nieuwe Koning der Joden.
- *De Farao haalt er zijn tovenaars bij.* Herodes raadpleegt de Schriftgeleerden.

- *De Farao wordt misleid door een list van de Hebreeuwse vroedvrouwen.* — Herodes wordt op het verkeerde been gezet door de Wijzen die via een omweg naar huis terugkeren.
- *Jozef, de zoon van Jakob, de latere onderkoning van Egypte, brengt Israël, dat als volk de Eengeboren Zoon van God wordt genoemd, naar Egypte.* Jozef, de zoon van Jakob, de timmerman uit Nazareth, brengt Jezus, de Eengeboren Zoon van God, eveneens naar Egypte.
- *Later keert Israël terug naar het land Kanaän: 'Uit Egypte heb ik mijn zoon geroepen' (Hosea).* Jezus keert, met Jozef en Maria, terug naar het land Israël, aldus de evangelist Matteüs in zijn kerstverhaal, die ook het woord van de profeet Hosea over Israël citeert, toepast op Jezus: 'Uit Egypte heb ik mijn zoon geroepen'.
- *Op bevel van God keert Mozes uit de woestijn van Midjan terug naar zijn volk Israël in Egypte omdat - zo zegt het boek Exodus - 'iedereen die hem naar het leven stond, gestorven was'.* Op bevel van God keert Jozef terug naar Israël met het Kind en zijn moeder, omdat – zo zegt het Matteüsevangelie – 'zij die het kind naar het leven stonden, zijn gestorven.
- *Jozef, de onderkoning van Egypte, krijgt vele dromen.* — Jozef de timmerman wordt vele malen in een droom van Godswege gerustgesteld of gewaarschuwd.

In het kerstverhaal wordt volgens de oosterse christelijke tradities al het christelijke paasverhaal aangekondigd. Dat Kind in witte zwachtels in de kribbe lijkt op de gestorven Jezus die in lijkwaden is gewikkeld. Dat kun je ook zo zien op oude Syrische iconen: de rechthoekige krib van Bethlehem ziet er zelfs uit als Jezus' graf in Getsemani. Dóór het kerstverhaal heen schijnt het paasverhaal van Israël door. Dit is met opzet zo door de evangelisten verteld: Kerst = Pasen. De Syrische liturgie is doordrongen van dit Bijbelse dwarsverband. Luisteren we naar enkele fragmenten uit de 'Hymnen op de Geboorte' van de heilige Efreem de Syriër.

Satan, die in Egypte de mannelijke kinderen van de Hebreeuwse vrouwen had laten verdrinken met het doel om Mozes uit de weg te ruimen, vermoordt nu de kinderen in Betlehem, met het doel om de Levende te doen sterven. ...

De dag van de Gever van Licht is helder door zijn geboorte. Hij is de lichtzuil die met zijn heldere stralen de werken van de duisternis verjaagt. ...

Mozes heeft de stenen tafelen van de Wet gedragen, waarop zijn Heer de Tien Geboden had geschreven. Jozef begeleidde Maria, de Zuivere Tafel waarin de Zoon van God de Schepper verbleef. ...

Egypte had de zonen van Jozef de aartsvader vermoord. Door de Zoon van Jozef de timmerman heeft Egypte zich de moeite getroost om de schuld in te lossen, die ze bij de zonen van aartsvader Jozef nog uit had staan. Gezegend Hij die uit Egypte zijn Zoon heeft geroepen. ...

Ik wijs nog op een laatste verband tussen het Oude en het Nieuwe Testament, tussen het grote verhaal van de Uittocht en het grote verhaal van Gods verschijnen met Kerstmis en Epifanie. In het Oude Testament staat Jozua, de zoon van Noen, aan de Jordaan. Hij heet ook wel Jezus, zoon van Nave. Deze Jezus, zoon van Nave, voert Israëls doortocht door de rivier aan, de intocht in het Beloofde land. In het Nieuwe Testament laat Jezus, zoon van God, zich in de Jordaan dopen. Hij gaat helemaal kopje onder, symbool van zijn kruisdood, en komt weer boven uit het water, symbool van de Verrijzenis. Deze Jezus, Zoon van God, voert ook ons het Beloofde Land in. Dan zijn we inmiddels op 6 januari beland, het feest van Epifanie, Verschijning des Heren. Op die dag vieren de oosterse christenen, zoals gezegd, niet de komst van de Driekoningen, maar het feit dat Jezus verschijnt aan de Jordaan, en

zich laat dopen door Johannes. Op 6 januari komt er een eind aan de Syrische kersttijd, die begon met de Eerste Zondag van de Aankondigingen. De Doop herinnert ons aan Israëls Doortocht door de Jordaan, maar ook aan de Doortocht door de Rode Zee tijdens de Uittocht uit Egypte, aan Pasen dus. Ook met Jezus' Doop werpt Pasen reeds zijn licht vooruit. Jacob van Seroeg noemt Jezus bij zijn doop dan ook

*de Morgenster in de rivier,
de Stralende in het graf.*

Met een Syrische liedtekst over diens Doop sluit ik deze meditatie over Kerstmis in de Syrische traditie van het oosters christendom af. Zien we nog even hoe de zaken in deze tekst op hun kop worden gezet. Niet de wateren heiligen Jezus, zoals bij een doopsel gewoonlijk het geval is, maar Jezus de wateren⁶⁴

*Johannes de Doper mengt de wateren van de Doop
en Christus heiligt deze, wanneer Hij erin afdaalt en erin wordt gedoopt.
Mét dat Hij uit het water oprijst
brengen hemel en aarde Hem eer,
zon en maan aanbidden Hem,
de wolken prijzen Hem,
Hem door wie alle rivieren en bronnen geheiligd worden, halleluja,
op de dag van zijn Doop.*

---

⁶⁴ In Matteüs 3:,14 zien we al eenzelfde soort houding wanneer Johannes de Doper tegen Jezus zegt: 'Ik zou door u gedoopt moeten worden, en dan komt u naar mij?'

Personalia

Dr. Th. Marius van Leeuwen is bijzonder hoogleraar Remonstrantse Theologie aan de Faculteit Geesteswetenschappen van de Universiteit Leiden. Hij geeft leiding aan het Remonstrants Seminarium in Leiden en is vicevoorzitter van de Raad van Kerken in Nederland.

Drs. Leo van Leijsen (1954) is medewerker Oosterse Kerken bij de Katholieke Vereniging voor Oecumene Athanasius en Willibrord in Utrecht.

Prof. dr. dr. Peter-Ben Smit (1979) is bijzonder hoogleraar aan de Universiteit Utrecht vanwege de St. Oud-katholiek Seminarie met de leeropdracht 'oude katholieke kerkstructuren alsmede inhoudende geschiedenis en leerstellingen van het oud-katholicisme'. In deze functie verricht hij onderzoek en begeleidt promovendi. Daarnaast is hij universitair docent Nieuwe Testament aan de Vrije Universiteit Amsterdam en assisterend pastor van de Oud-katholieke parochie Amsterdam. Gepromoveerd en gehabiteerd op grond van dissertaties over het Nieuwe Testament, de kerkgeschiedenis en oecumenische theologie publiceerde hij op deze vakgebieden, met name ook over het Oud-katholicisme, de geschiedenis van de oecumenische beweging, anglicaanse theologie en de geschiedenis van de *Iglisia Filipina Independiente*. Onlangs verscheen van zijn hand een werk met daarin een overzicht van de ontwikkeling van de Oud-katholieke ecclesiologie: *Old Catholic and Philippine Independent Ecclesiologies in History. The Catholic Church in Every Place*. Brill, Leiden, 2011.

Prof. dr. Marcel Sarot is Hoogleraar Geschiedenis en wijsbegeerte van de Faculteit Religiewetenschappen en Theologie van de Universiteit Utrecht,

Drs. Gerard Schuil is directeur van de stichting Oikos, een oecumenische organisatie die zich sterk maakt voor armoedebestrijding en duurzame ontwikkeling

Drs. Rob van Uden is diaken van het Bisdom Breda, werkzaam in het parochiepastoraat en bestuurslid van de Katholieke Vereniging voor Oecumene

Mgr. dr. Joris Vercammen is aartsbisschop van Utrecht van de Oud-katholieke Kerk

Colofon

Perspectief is het Digitale Oecumenisch Theologische Tijdschrift (DOTT) van de Katholieke Vereniging voor Oecumene.

Perspectief wordt gekenmerkt door een drievoudige doelstelling:

- *Perspectief* biedt een platform van theologische reflectie op de vragen die in de oecumenische beweging leven. Zij biedt daartoe bijdragen van experts uit verschillende denominaties.
- *Perspectief* wil de ruimte zoeken en tonen waarin het oecumenisch gesprek vruchtbaar wordt. Zij beoogt daarmee nieuwe perspectieven voor de toekomst van de oecumenische beweging te ontsluiten.
- *Perspectief* biedt jonge oecumenici de mogelijkheid te reflecteren op opgedane oecumenische ervaring en deze te laten weerklinken binnen de oecumenische beweging.

Perspectief verschijnt vanaf 2009 viermaal per jaar.

Perspectief is gratis. U kunt zich opgeven voor toezending via secretariaat@oecumene.nl. Het tijdschrift is ook via de website www.oecumene.nl te downloaden. Het tijdschrift wordt aangeboden als pdf-bestand. De eindredactie en de vormgeving worden verzorgd door het bureau van de Katholieke Vereniging voor Oecumene.

De redactie wordt gevormd door Eric Roovers en Geert van Dartel.